

Wandelroute kunst & cultuur

Spijkerkwartier

Wandelroute

Wandelroute kunst en cultuur

Spijkerviertel

In 1853 maakte stadsarchitect H.J. Heuvelink sr. een eerste aanzet voor de ontwikkeling van het gebied Spijkerviertel - Boulevardkwartier. Maar pas circa 25 jaar later maakte zijn zoon H.J. Heuvelink jr. een stedenbouwkundig ontwerp en kwam het gebied als het zgn. Boulevardplan pas echt van de grond. Spijkerviertel - Boulevardkwartier is sinds 2007 een rijksbeschermd stadsgezicht en is onderdeel van het tegenwoordige Spijkerviertel. Deze wijk is echter groter dan het eerdergenoemde beschermde stadsgezicht, het gebied Steenstraat en noordelijk ervan hoort ook bij de wijk, maar valt niet onder de beschermde status.

De Parkstraat deelt de wijk min of meer in tweeën. Het deel boven de Parkstraat betreft de buurten Spijkerbuurt en Hommelstraat, het deel onder de Parkstraat heet Boulevardwijk (wat dus officieel geen wijk is maar een buurt).

De bebouwing in de wijk dateert grotendeels uit de tweede helft van de 19e eeuw en bestaat voor een groot deel uit aaneengeschakelde herenhuizen met vele tijdsspecifieke detailleringen. Een deel van de gronden waarop deze bebouwing plaatsvond was in het verleden eigendom van de landgoederen het Gelders Spyker en het Dullert Spyker. In de Kastanjelaan, midden in de wijk, staan bij huisnummer 31 nog twee oude hekpalen met resp. de naam "Gelders" en "Spyker". Deze hekpalen markeerden de oprijlaan van het voormalige, in 1880 gesloopte landgoed het Gelders Spyker.

Meerdere ontwerpen van de panden uit die eerste periode waren van in de regio Arnhem bekende architecten, zoals H.J. Heuvelink jr., J.H. van Sluijters, H.C. Berends, A.R. Freem, het architectenduo Van Gendt & Nieraad en H.C. Berends. Soms bewoonden ze ook het betreffende pand, maar door het verloren gaan tijdens WOII van een groot deel van de Arnhemse archieven is niet altijd duidelijk om welke panden dit precies gaat.

In de wijk heeft in de jaren 70 stadsvernieuwing plaatsgevonden, echter zonder noemenswaardige aantasting van het karakter van de wijk. Het gebied kent naast de eerdergenoemde (vaak kapitale) herenhuizen ook diverse opvallende gebouwen, zoals de voormalige technische school Boulevard Heuvelink (1895, architect J.W.C. Tellegen), de voormalige Lorentz HBS (1904, architect G. Versteeg), het voormalige garagepand in de Spijkerlaan (1917, architect W. Diehl) en de Vrijzinnig Hervormde Kerk in de Parkstraat (1926, architect H.B. van Broekhuizen).

Het Spijkerviertel is een van de kleinere wijken van Arnhem en telt circa 6.900 bewoners, die op ongeveer 3.800 adressen

wonen. Kijkend naar het aantal panden, dan is nagenoeg 50% uit de periode tot 1900 en ongeveer 25% is gebouwd tussen 1900 en 1950. De rest van de panden is na 1950 gebouwd met een uitschieter van 10% tussen 1980 en 1990.

De wijk wordt in het noorden begrensd door de spoorlijn Arnhem-Zevenaar en in het westen door de Apeldoornsestraat, Velperbuitensingel en Eusebiusbuitensingel. De begrenzing aan de oost- en zuidzijde is zeer grillig. Die loopt onder Park Thialf en een klein stuk direct boven de Thorbeckestraat, en vervolgens de hele Boulevard Heuvelink aan beide zijden. Dus ook de voormalige Technische School hoort bij de wijk.

De wijk is opgedeeld in drie buurten.

- Hommelstraat, het bovenste deel van de wijk. Deze buurt ligt ingeklemd tussen de eerdergenoemde spoorlijn en de Steenstraat en heeft een kleine 1.500 inwoners. Een opvallende 'bewoner' is de St. Martinuskerk, de routenummers 15 t/m 23 vertellen hier meer over.
- Spijkerbuurt, het middelste deel van de wijk, gelegen tussen Steenstraat en (gemakshalve) Parkstraat. Deze buurt heeft bijna 3.400 inwoners. Een opvallende 'bewoner' is het in 1933 geopende voormalige Sportfondsenb Arnhem (zie routennummer 52).
- Boulevardwijk, met iets meer dan 2.000 inwoners. Het zuidelijke deel van de wijk. Deze buurt wordt in het noorden begrensd door de Parkstraat, in het oosten door de Emmastraat en Boulevard Heuvelink, in het zuiden door de Boulevard Heuvelink en in het westen door de Lauwersgracht. Een opvallende 'bewoner' is de voormalige technische school Boulevard Heuvelink, zie ook de routenummers 104 t/m 108.

De wijk heeft een opvallend groot aantal rijksmonumenten, om precies te zijn zevenendertig. Vijf daarvan dateren na 1900, de overige rijksmonumenten dateren tussen 1870 en 1900. Alle rijksmonumenten

worden in de route genoemd en een aantal er van zijn specifiek als object opgenomen. Vaak zijn de architecten van deze rijksmonumenten niet bekend, ook hiervan is de reden het verloren gaan tijdens WOII van een groot deel van de Arnhemse archieven.

Daarnaast kent de wijk een groot aantal gemeentelijke monumenten. Het zijn er ruim vijftig en de oudste acht dateren rond het midden van de 19e eeuw. Het betreft het blok Spijkerstraat 255-269 (zie routennummer 84) bestaande uit vier beneden- en vier bovenwoningen. Een groot aantal van deze gemeentelijk monumenten wordt tijdens de route genoemd en soms specifiek als object opgenomen.

In de jaren 60 en 70 raakte de wijk in verval en ontstond er prostitutie. Zowel binnen als buiten Arnhem raakte het Spijkerviertel bekend als de rosse buurt van Arnhem en op enig moment had de wijk op Amsterdam na de grootste rosse buurt van Nederland. In de hoogtijdagen waren er in de wijk 240 ramen waarachter prostitutie werd aangeboden. Pas rond 2006 slaagde de gemeente erin om de raamprostitutie te verbieden en verdween ook de (drugs)criminaliteit in de wijk. De Arnhemse schrijver Kees Crone schreef in 2003 een boek over deze periode met als titel 'Verlicht Kwartier, 40 jaar Arnhemse Spijkerbuurt'.

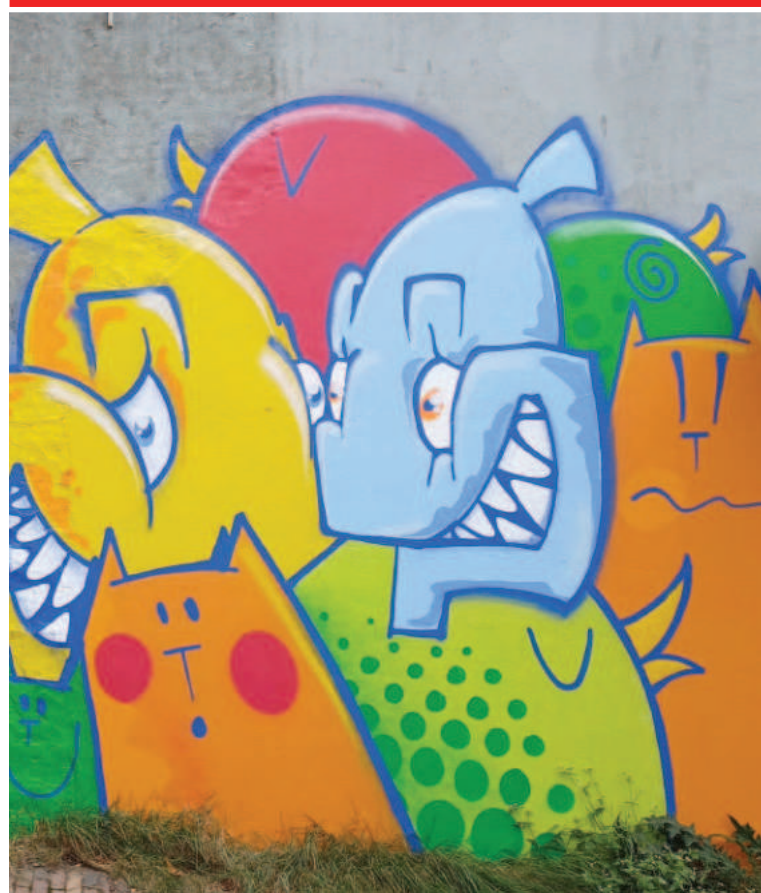
In de loop der jaren zijn er meerdere bewonersinitiatieven geweest om de wijk te verfraaien.

- Openbare tuinen. Een inmiddels ook buiten de wijk en buiten Arnhem bekend initiatief zijn de openbare tuinen van het Spijkerviertel. Deze wijktuinen, de eersten ontstonden in de jaren 80, zijn op initiatief van buurtbewoners tot stand gekomen. Het beheer en onderhoud ervan gebeurt ook door de bewoners van de wijk. Inmiddels zijn het twaalf tuinen, de een groter dan de ander, en met de voorliggende route worden meerdere van deze tuinen bezocht. In voorjaar 2025 zijn drie van deze tuinen ook nog eens verfraaid met bijzondere tuinbankjes. Ze zijn door Bart Lucassen gemaakt van hout van in de Parkstraat gekapte acaciabomen en zijn te vinden in de Watertuin, het Emmaplantsoen en de Kruidentuin. Zie ook routenummer 95.
- Elektriciteitskastjes. Een ander initiatief zijn de elektriciteitskastjes. In navolging van een paar andere wijken in Arnhem zijn er in voorjaar 2023 kriskras door de wijk elektriciteitskastjes op een bijzondere manier verfraaid. Elektriciteitskastjes zijn een gewild object voor vandalen, die deze kastjes met verfspuitbussen onderklieren. Maar op een opvallende wijze zijn er zeven van deze kastjes omgetoverd

tot kleine pareltjes. Op pagina 124 van dit boekje kun je er meer over lezen. In de wijk, en dan met name rond de Ir. J.P. van Muijlwijkstraat, zijn nog meer verfraaide elektriciteitskastjes te vinden. Die horen officieel bij het Modekwartier, dus Klarendal, maar staan grotendeels in het Spijkerviertel. Op pagina 125 kun je er meer over lezen.

- Containers. Her en der door de wijk staan er steeds meer containers waarin wijkbewoners hun afval kunnen deponeren. Er zijn verschillende containers voor papier, glas, plastic en overig afval. Net zoals de elektriciteitskastjes zijn deze containers een gewild object voor de 'graffitispuitsers' en zij zorgen voor verloedering van de omgeving. Op initiatief van wijkbewoners zijn meerdere van deze containers voorzien van uitvergroete afbeeldingen van de wijk uit het begin van de vorige eeuw. Een mooi voorbeeld is te zien in de Blekerstraat hoek Parkstraat.

Ga op pad, bij voorkeur lopend om de wijk echt goed in je op te nemen, en geniet van deze uitgebreide route door de wijk. Laat je verrassen door de sfeer binnen deze wijk en geniet van de variatie en veelheid van kunst- en cultuurobjecten die je onderweg tegenkomt.

De start van de route, die het beste wandelend maar uiteraard ook per fiets kan worden afgelegd, is bij wijkcentrum De Lommerd, Spijkerstraat 185a, dé ontmoetingsplek van de wijk. Aan het eind van de route komen we ook weer terug op deze plek.

We gaan zo direct vanuit De Lommerd rechtsaf de Spijkerstraat in, maar eerst kijken we even naar de gevelsteen in het (als je ervoor staat) rechterdeel van het pand van de voormalige Bank van Lening.

Zoals gezegd gingen we dus vanuit de ingang van De Lommerd rechtsaf. Al snel komen we bij het hoekpand rechts, een voormalige school, met het adres Spijkerstraat 49.

Locatie: Spijkerstraat 185

Locatie: Spijkerstraat 49

Wijkcentrum De Lommerd bevindt zich in het linkerdeel van de voormalige Bank van Lening, sinds 1989 een gemeentelijk monument. Het deel rechts met de opvallende ronde hoekgevel was de bank zelf. Het deel links, waarin tegenwoordig de ingang van het wijkcentrum zit, was het bij de bank behorende kantoorpand dat in het verleden aan het zicht werd onttrokken door een muur. Het pand dateert uit 1869, een bewijs daarvoor is de in de voorgevel geplaatste gevelsteen. De Bank van Lening heette later Gemeentelijke Voorschotbank en werd in 1947 opgeheven. In 1950 werd het pand intern verbouwd tot Instrumentenfabriek Bruns. Eind jaren 70 werd het pand vervolgens door Gemeentewerken Arnhem verbouwd tot het huidige wijkcentrum De Lommerd. De muur die eerder het zicht op het linkerdeel onttrok werd toen verwijderd en in dat linkerdeel, met het nieuwe huisnummer 185a, kwam de nieuwe tegenwoordige ingang van het wijkcentrum.

Terracotta gevelreliëfs (1912) zijn zes rechthoekige voorstellingen met spelende kinderen. Ze bevinden zich aan de straat- en de speelplaatszijde van de voormalige school boven de raampartijen van de begane grond. Het pand, een rijksmonument, was 'Openbare Lagere School nr. XIX'. De voor die tijd uiterst moderne school in de stijl van het rationalisme met invloeden van Berlage, werd ontworpen door Gerrit Versteeg, architect en adjunct-directeur Gemeentewerken Arnhem. De gevelreliëfs zijn een ontwerp van Willem Coenraad Brouwer. Aan de bovenzijde van de opvallende toren aan de straatkant van de voormalige school zijn een paar klokken in sectiel aardewerk (sierkeramiek) aangebracht. In de hoeken van de vierkante klokken, hoogstwaarschijnlijk ook van de hand van kunstenaar Brouwer, staat 'ANNO 1912'.

Aan de overkant van de straat, schuin tegenover de voormalige school, is een smalle onderdoorgang die aan beide zijden met een grote muurschildering is verfraaid.

We gaan door de onderdoorgang en lopen iets verderop door een hekje het pad/steegje naar rechts in. Je loopt nu langs de achtergevel van basisschool de Sterrenkring en als je naar boven kijkt, zie je op circa drie meter hoogte een gevelkunstwerk.

Locatie: Sterrenplein

Locatie: Blekerstraat 2

Sterrenpoort (2024) is een grote kleurrijke muurschildering in de onderdoorgang tussen Spijkerstraat en het (in de volksmond genoemde) Sterrenplein. De door FeLeon (alias van Fernando Leon) gemaakte muurschildering bedekt beide wanden van de onderdoorgang. Afbeeldingen van sterren, planeten, een maan, een ruimteschip en een astronaut verwijzen naar de naam van de onderdoorgang en het achterliggende plein. Aan dit plein ligt de voormalige St. Agnesschool (tegenwoordig Jenaplanschool de Sterrenkring). Het plein is sinds jaar en dag op 21 december het startpunt van de winterzonnnewende optocht die, zigzaggend door de wijk, eindigt bij Park Thialf aan de andere kant van de wijk.

Gevelbeeld (1960) is een kind dat haasje-over speelt. Het kunstwerk van Frans Coppelmans is tegen de zijgevel van de voormalige St. Agnesschool (tegenwoordig Jenaplanschool de Sterrenkring) aangebracht. Het pleintje waaraan de school ligt wordt in de volksmond het Sterrenplein genoemd. De onderdoorgang tot het plein vanuit de Spijkerstraat wordt ook wel Sterrenpoort genoemd.

We lopen verder in het pad/steegje en slaan, na weer een hekje, al snel linksaf. We lopen het schoolgebouw voorbij en gaan (als het hek open is) links het voterrein van de school op. Links naast de hoofdingang van de school is in de gevel een kunstwerk verwerkt waarvan een deel in het verleden is verdwenen.

Als het meezit mag je misschien even binnen in de school kijken. Doe dat vooral niet met een groep, maar met een paar personen tegelijk mag dat waarschijnlijk wel. Bij binnenkomst kom je in een open ruimte waar zich links in de binnenmuur een kleurrijk tegeltableau bevindt.

Locatie: Blekerstraat 2

Locatie: Blekerstraat 2

Siergevel St. Agnesschool (1960) is gemaakt voor de voormalige St. Agnesschool in de Blekerstraat. De school is een ontwerp van architect F. Wiessing. De opvallende gevel van sierbeton is een ontwerp van aannemer Fokkens, maar twee delen van dit sierbeton zijn een ontwerp van kunstenaar Marius van Beek en behoren bij het beeld Agnes. Een van deze blokken is door de kunstenaar voorzien van twee gekruiste zwaarden, het andere blok is voorzien van twee gekruiste palmtakken. Het sierbeton siert nog steeds de gevel van de school, maar het bronzen beeld Agnes (eveneens uit 1960) staat tegenwoordig in het atelier van de kunstenaar.

Keramisch tegeltableau (1960) bevindt zich in de centrale hal van de voormalige St. Agnesschool in de Blekerstraat, tegenwoordig basisschool De Sterrenkring. Het kleurrijke tableau is bijna een meter hoog en bijna twee meter breed, de tegels zijn 11,5 x 11,5 centimeter. Op het tableau een voorstelling van Maria met Jezus op haar schoot die bezoek krijgt van enkele (waarschijnlijk) heiligen. Het tableau is gemaakt bij de Porceleyne Fles Delft door kunstenaar Frans Jacobs, de school is een ontwerp van architect F. Wiessing.

We verlaten de school en het voorterrein ervan en slaan dan linksaf richting de Parkstraat. Op de hoek van de straat zie je hier de in de inleiding genoemde uitvergroete afbeeldingen op de containers.

Wij gaan hier rechtsaf de Parkstraat in en slaan aan het eind weer rechtsaf. Je bent nu op de Eusebiusbuitensingel. Bij huisnummer 8 stoppen we even en kijken naar het vreemde glazen object in de stoep kort bij de gevel.

Het herenhuis waar je voor staat, maar ook de andere herenhuisen in dit deel van de Eusebiusbuitensingel, om precies te zijn de huisnummers 1 t/m 9, dateren rond 1860 en zijn alle negen een rijksmonument.

Locatie: Eusebiusbuitensingel 8

Locatie: Eusebiusbuitensingel 1-9

Herinneringsroute, portret van een soldaat uit de Golfoorlog (1993) is een onopvallend maar bijzonder kunstwerk aan de rand van de zijgevel van de Eusebiuskerk. Het is een zeefdruk met een afbeelding van een Desert-Storm-soldaat die onder een tegel van gehard glas ligt. Het lijkt alsof de soldaat in de veilige schoot van Moeder Aarde is teruggekeerd. Kunstenaar Maria Strik wil met dit kunstwerk zeggen: 'Ik wil dat geweld niet meer'. In totaal lagen er in Arnhem zes tegels van kunstenaar en initiatiefnemer Maria Strik, die samen een 'anti-oorlog herinneringsroute' vormden. De tegels op de Rijnkade 86, bij de Eusebiusbuitensingel 8 en bij de Eusebiuskerk liggen er nog steeds. De tegels op het Velperplein bij het voormalige V&D-pand, op het Gele Rijders Plein bij het voormalige pand van De Gelderlander en bij Museum Arnhem zijn verdwenen. Liesbeth Brandt Corstius, de directeur van het (destijds) Gemeentemuseum Arnhem, was een van de eerste sponsors van zo'n tegel.

Herenhuizen Eusebiusbuitensingel (rond 1860) staan statig op een rij aan de Eusebiusbuitensingel, de uiterste westrand van het Spijkerkwartier, en tegenover de Lauwersgracht. De negen fraai bewaarde herenhuisen in een eclectische stijl zijn alle een rijksmonument en behoren tot de eerste bebouwing van het stedenbouwkundig ontwerp van stadsarchitect H.J. Heuvelink sr. De imposante huizen zijn waarschijnlijk rond 1860 gebouwd, vermoedelijk naar een ontwerp van architect H.C. Berends, die niet alleen architect was maar ook aannemer en makelaar. Alle herenhuisen zijn voorzien van grote raamluiken, stucversieringen boven de vensters en balkons met sierlijk gevormd gietijzeren hekwerk.

We passeren deze statige herenhuizen en slaan bij huisnummer 1 bij de verkeerslichten rechtsaf. We zijn nu weer in de Spijkerstraat waar we speciaal kijken naar de lange muur aan de rechterkant. Het eerste object dat we zien is een subtiel zwart kunstwerkje tegen een witte achtergrond.

Die hele wand waar we nu langs lopen was in het verleden wit, maar is in 2024 voor een groot deel i.v.m. vervuiling op een zeer kleurrijke wijze veranderd in een pareltje.

Locatie: Spijkerstraat 3

Locatie: Spijkerstraat 3

Maria, met of zonder bloemen (1995) hangt in een nis in een van oorsprong witte muur. Het bronzen beeldje werd door kunstenaar Carel Lanfers gemaakt voor de tentoonstelling Kunst in Kwartier. De hele wand waarin de nis zich bevindt is circa veertig meter breed en was in het verleden links van de nis grotendeels voorzien van een door Klaartje Bruyn gemaakte zwartwit muurschildering. In 2024 is die muurschildering vervangen door een nieuwe zeer kleurrijke muurschildering.

Muurschildering (2024) is aangebracht op een muur waarop eerder een muurschildering was aangebracht door Klaartje Bruyn. Maar die muurschildering, zwarte silhouetten op een witte achtergrond, was in de loop der tijd vervuild en ondergekleed door graffitispuiters. De nieuwe muurschildering over de volle lengte van de muur van circa vijftig meter (die om de hoek een stukje verder gaat in de Blekerstraat) is gemaakt door de streetart-kunstenaars Andre HZS en Sivanski, samen met RISO WISO (Studio Corine van der Wal) en DUA HATI Studio. De kleurrijke muurschildering is een aanwinst voor de straat en tovert een glimlach om je mond.

We gaan nu weer terug naar de verkeerslichten van net en slaan daar rechtsaf de Velperbuitensingel in. We kijken direct, let op het verkeer, naar de dakrand van het witte hoekpand.

Het pand links ernaast mag zeker niet ontbreken in deze kunst- en cultuurroute.

Locatie: Velperbuitensingel 21

Locatie: Velperbuitensingel 20

11 ➔

Dikbuikjes (circa 1875) kijken van onder de dakrand uit over de Velperbuitensingel. Aan deze zijde van het pand zijn het er drie. Aan de andere zijde van het pand, in de Spijkerstraat, bevinden zich vijf dikbuikjes onder de dakrand. Het pand is uitgevoerd in eclectische stijl met de dikbuikjes als neobarok element. Midden jaren 50 was ene J. Slijkerman eigenaar van het pand. Hij gaf toen opdracht, aan de Arnhemse architect H. Stegeman, tot een grote verbouwing. Hierbij kwam in het voorste deel van het pand een sigarenwinkel en in het achterste deel het nieuwe café-restaurant Parkzicht met de ingang zoals het tegenwoordig nog is bij het huidige café Vrijdag. Het achterste deel van het pand had voor die verbouwing een eigen ingang aan de Spijkerstraat, ongeveer ter hoogte waar tegenwoordig het vijfde raam van café Vrijdag zit, en werd door die verbouwing onderdeel van het café-restaurant.

18 | Kunst- en cultuurroute Spijkerviertel

12 ➔

Herenhuis (circa 1870) is een rijksmonument naar ontwerp van (waarschijnlijk) architect G.T. Coers. Het pand is gebouwd in een overgangsarchitectuur met elementen van de art-nouveau. Het asymmetrische pand heeft drie woonverdiepingen en een zolderverdieping en heeft op de tweede woonlaag een opvallend uitgebouwde erker. Deze houten erker rust op een bewerkte draagconstructie waarbij de drie dragende delen 'zijn doorgetrokken' in vijf ranke zuiltjes op basementen. De kroonlijst van de erker is afgewerkt met een bewerkte houten omlijsting. Bij de derde woonlaag vallen de boogvelden boven de drie raampartijen op, deze zijn voorzien van metselmozaïek in rode en gele baksteen. Bij die woonlaag vallen ook de uitgemetselde donkere bakstenen stroken op, zgn. rondbooglisenen. In de voordeur bevindt zich ook nog gekleurd glas-in-lood met gestileerde bloemmotieven en naar zeggen zijn in het interieur vele originele elementen bewaard gebleven.

19 | Kunst- en cultuurroute Spijkerviertel

De Velperbuitensingel verder inlopend stoppen we even bij huisnummer 6. Kijk hier vooral naar de gevelstenen boven de vensters begane grond en naar het hekwerk van de Franse balkons.

Iets verder, bij huisnummer 4, zijn onder de blauwe letters 'Albert Heijn' een paar ruim 100 jaar oude gevelornamenten te zien.

Locatie: Velperbuitensingel 6

Locatie: Velperbuitensingel 4

13

PBNA (1941) bestaat uit zes gevelornamenten van circa 30 bij 30 centimeter. Van links naar rechts staan: het jaartal 1912 met daaromheen de letters PBNA, een naakte man, een gehurkte vrouw met kind, een knielende man met de letter A in de hand, een naakte vrouw en het jaartal 1941. Op de Franse balkons boven de vier middelste gevelornamenten zijn in het hekwerk de letters PBNA gesmeed. Het aanzicht van het pand dateert uit 1941 en werd door het architectuurbureau E.J. Rotshuizen en F. Wind ontworpen. Beide mannen stonden in 1912-1913 aan de basis van het Polytechnisch Bureau Nederland Arnhem (vanaf 1952 Koninklijke PBNA).

14

Gevelornamenten (1921) bevinden zich in de gevel van het voormalige filiaal van de Amsterdamsche Bank. Links en rechts van het afdak van de entree zijn twee ornamenten met een paar hagedissen aangebracht. Onder het afdak zijn aan beide zijden een paar slangen zichtbaar. Zowel de hagedissen als de slangen zijn met de koppen naar elkaar toegekeerd. De architect van het gebouw in Amsterdamse-School-stijl was Bert Johan Ouëndag. Hij ontwierp meer panden voor de Amsterdamsche Bank. Tegenwoordig is in het pand een Albert Heijn gevestigd.

We gaan weer verder en komen uit bij de Steenstraat. Deze straat steken we direct over, maar eerst gaan we naar de St. Martinuskerk die je rechts voor je ziet. Een paar objecten zijn aan de buitenkant zichtbaar, maar de mooiste objecten bevinden zich binnen in de kerk.

Boven de ingang van de kerk is een groot beeldhouwwerk aangebracht.

Locatie: Steenstraat 7

Locatie: Steenstraat 7

15

St. Martinuskerk (1875) is de enige nog in gebruik zijnde rooms-katholieke kerk in het centrum van Arnhem. De door architect W.V.A. Tepe gebouwde kerk in neogotische stijl is de een na hoogste kerk in Arnhem en de hoofdkerk van de rooms-katholieke streekparochie. De Poolse Katholieke Missie maakt eveneens gebruik van de kerk. De zeventig meter hoge toren, een zgn. zeskantige ingesnoerde naaldspits, is een paar jaar later gebouwd. Het gebouw is een zeer belangrijk vroeg werk in het oeuvre van de architect. Hij was tevens een van de belangrijkste architecten van de neogotiek in Nederland. Mede om deze reden is de kerk in 1976 aangewezen als rijksmonument. Tijdens WOII liep de kerk veel schade op, o.a. veel glas-in-loodramen waren vernield. Deze zijn na de oorlog deels vervangen door blank glas. In de tweede helft jaren 90 werd een nog bestaand glas-in-loodraam vervangen door een WOII-herdenkingsraam.

16

Christus Koning / Heilig Hartbeeld (1934) hangt buiten boven de entree van de St. Martinuskerk. Het door beeldhouwer Johannes Petrus Maas gemaakte beeldhouwwerk was een geschenk van de parochianen aan de kerk. De kerk is de grootste nog in gebruik zijnde rooms-katholieke kerk van Arnhem. Ze werd in 1874-1876 gebouwd naar een ontwerp van architect Alfred Tepe (1840-1920) en is vernoemd naar Martinus van Tours. De kerk is een driebeukige kruisbasiliek in een neogotische stijl. In 1994-1998 is de kerk gerenoveerd en werd een herdenkingsraam geplaatst dat de Slag om Arnhem verbeeldt.

Direct rechts naast de kerk is in de open ruimte achter het mooi bewerkte hek een symbolisch graf te zien.

Voordat we nu de kerk zelf in gaan kijken we ook nog even naar de hoek van de winkelpui direct naast de kerk. Het ingetogen beeldje dat je daar ziet zou zomaar iets van de St. Martinuskerk kunnen zijn. Maar dat is het niet.

Locatie: Steenstraat 7

Locatie: Steenstraat 9

17

Symbolisch graf Jezus (2022) staat rechts naast de Martinuskerk achter het hekwerk dat toegang geeft tot de zij-ingang van de kerk. Het is een weergave van de wederopstanding van Jezus. De donkere grijze platen verbeelden de weggerolde stenen voor het graf. De bak met voetstuk links is een oude lekkende doopvont van de kerk.

18

Tuinbeeld (rond 1995) staat in de hoek van de winkelpui pal naast de Martinuskerk. Het is een door weersinvloeden aangetast beeldje van een zittend meisje. Het beeldje en de sokkel zijn samen circa een meter hoog. Rond 1995 werd de winkelpui aangepast en ontstond een dode hoek aan de straatzijde. Winkelleigenaar J.C. Haikes heeft dit gat opgevuld met een betonnen tuinbeeld uit de tuin van zijn vader.

Nu gaan we de kerk binnen. De kerk zelf is uiteraard geopend tijdens reguliere openingstijden, alsook kort ervoor en kort erna. Maar vaak is de kerk ook te bezoeken tijdens Open Monumentendagen en tijdens 'de Dag van de Arnhemse Geschiedenis'. Het is zeer de moeite waard om de kerk van binnen te bekijken. Bij binnenkomst nemen we het gangpad rechts en zien dan al snel een donkerbruin houten beeld.

We gaan nu iets verder de kerk in en zien dan in een nis rechts het topstuk van Arnhemse religieuze kunst.

Locatie: Steenstraat 7

19

Piëta (1860) verbeeldt de dode Christus vergezeld door Maria. Het door Frans Stracké gemaakte beeld is uitgevoerd in donker hout. Het beeld behoorde toe aan het interieur van de Sint Walburgiskerk. Na de sluiting van de kerk verhuisde de piëta naar de St. Martinuskerk. Het verving een houten, witgelakte piëta, die in de tweede helft van de 19e eeuw door Friedrich Wilhelm Mengelberg was gemaakt.

Locatie: Steenstraat 7

20

Reliekbuste St. Eusebius (circa 1455) is een zilveren reliekbuste van de patroonheilige van Arnhem. Het is het absolute topstuk van de Arnhemse religieuze kunstvoorwerpen. De reliekbuste bevat van oudsher de schedel van de heilige Eusebius. Vanaf de tweede helft van de 17e eeuw werd ook de tong van de heilige Eusebius in de reliekbuste bewaard. De rechthoekige houten sokkel met zilverbeslag dateert 1669. Eind 16e eeuw is de reliekbuste tijdelijk naar Deventer verhuisd, waarna het beeld rond 1625 weer terugkeerde in Arnhem. Na vele omzwervingen kwam de reliekbuste uiteindelijk terecht in de (kleine) Eusebiuskerk. Deze kerk werd in 1985 aan de eredienst onttrokken, waarna de buste verhuisde naar de Sint Walburgiskerk. Toen deze kerk eind 2018 overging in particuliere handen, werd het kunstwerk tijdelijk ondergebracht in het Catharijneconvent te Utrecht. Begin 2024 kwam de buste weer terug naar Arnhem en kreeg het een prominente plek in de St. Martinuskerk.

We gaan weer verder de kerk in en bekijken het hoogaltaar dat direct achter het koor van de kerk staat te pronken.

Langs dit hoogaltaar lopend komen we, vanuit de ingang gezien, in het linkerdeel van de kerk. Hier zien we een eenvoudiger altaar dat echter in de basis veruit het oudste van de twee altaren is.

Locatie: Steenstraat 7

Locatie: Steenstraat 7

21

Hoogaltaar en preekstoel uit de St. Martinuskerk dateren uit de tweede helft van de 19e eeuw. Ze zijn beide gemaakt door Friedrich Wilhelm Mengelberg, een Duits-Nederlandse beeldhouwer en tevens architect van kerkinterieurs. Mengelberg is ook de maker van het hoogaltaar en de preekstoel van de St. Jan de Doperkerk in Klarendal. Ook de kruiswegstaties in die kerk zijn van zijn hand.

22

Maria-altaar (circa 1475) in de St. Martinuskerk werd in 1890 gevonden bij de verbouwing van het Sint-Petersgasthuis in de Rijnstraat. Sinds jaar en dag staat het altaar al in de St. Martinuskerk. Maar het drieluik achter het Mariabeeld was van origine niet beschilderd. Het houten drieluik is pas begin jaren 80 beschilderd en wel door Albert Deuss. Hij heeft dit gedaan uit dankbaarheid dat hij, ondanks zijn verzetsactiviteiten, de oorlogsjaren had overleefd. Deuss heeft het beschilderde drieluik vervolgens aangeboden aan de pastoor van de kerk, pastoor Kouw, ter gelegenheid van het 50-jarig professiefest (dit is een soort ambtsjubileum) van de pastoor. Sindsdien is het Maria-altaar in de huidige vorm te bewonderen links naast het priesterkoor van de kerk.

Ongeveer op de plek waar je nu staat zie je links wat hoger in de gevel een bijna dertig jaar oud glas-in-loodraam ter herinnering aan WOII.

We gaan richting de uitgang van de kerk. Je loopt nu bijna tegen de voormalige doopkapel aan. Tijdens een grote restauratie van de kerk midden jaren 90 is deze doopkapel ingericht als Mariakapel/stiltecentrum. De kerk uitkomend, slaan we rechtsaf en direct weer rechtsaf. Je bent nu op het Velperplein waar je vlak voor de verkeerslichten links in het kleine plantsoen een oude aanplakzuil (ook wel peperbus genoemd) ziet staan, sinds 1990 een gemeentelijk monument. Bij die verkeerslichten slaan we rechts af, dit is de Ir. J.P. van Muijlwijkstraat, en iets verder steken we bij de voetgangersoversteek links over. Je komt nu in de Hommelstraat. Daarna nemen we de eerste weg links, de Spoorwegstraat. Halverwege deze straat stoppen we even links bij het kerkgebouw. In 2017 werd deze kerk aan de eredienst onttrokken en sinds 2018 is het pand in gebruik als hotel-restaurant.

Locatie: Steenstraat 7

Locatie: Spoorwegstraat 8

23

Bevrijdingsraam Tweede Wereldoorlog (1998) is een gebrandschilderd raam van de St. Martinuskerk. Het toont de verwoeste en verlaten stad Arnhem met de Rijnbrug en de Eusebiuskerktoren in vuur en vlam. De parachutes van de Airborne-divisie zijn in het bovendeel zichtbaar. Op de voorgrond midden onder zien we een soldaat met witte vlag midden in een veld met kruizen. Aan de linkerzijde staat het wapen van Arnhem, aan de rechterzijde Pegasus, het symbool van de Britse 1e Luchtlandingsdivisie. Naast het wapen van Arnhem staat 'sept. 1944 april 1945' en daaronder in een banier staat de tekst 'ALS GOD ONS THUISBRENGT UIT ONZE BALLINGSCHAP DAT ZAL EEN DROOM ZIJN'. Het raam werd gemaakt door het glasatelier Hagemeijer uit Tilburg en is een ontwerp van parochiaan Ben van Kleef.

24

Evangelisch Lutherse Kerk (1897) was de vervangende kerk voor de te klein geworden, uit 1736 daterende Evangelisch Lutherse Kerk op de Korenmarkt. Architect A.R. Freem heeft de kerk ontworpen in de stijl neogotiek. De rechts naast de kerk gelegen kosterwoning is meer gebouwd in de stijl neorenaissance. Beide panden zijn sinds 2000 een rijksmonument. Tijdens WOII heeft de kerk veel schade opgelopen, o.a. aan de kap en de ramen. Na WOII is alles weer in stijl hersteld. De niet meer gebruikte hoofdingang, een zgn. spitsboogportaal, ligt aan de noordkant van het gebouw. Boven deze ingang is een prominente zwaan in de gevel verwerkt, hét symbool van de Lutheranen. De windvaan op de naaldspits heeft eveneens de vorm van een zwaan. Rechts naast de niet meer in gebruik zijnde hoofdingang bevindt zich een eerste steen met daarop de datum 11 mei 1897.

Boven de (niet meer in gebruik zijnde) entree van de kerk is de Lutherse zwaan te zien.

We gaan de kerk, of beter gezegd het hotel-restaurant, in. Die heeft een nieuwe ingang gekregen en die is aan de andere zijde van het pand. Je moet nu iets terug en dan rechts en weer rechts en dan zie je bij huisnummer 19a de nieuwe ingang van het pand. Met boven de massieve toegangsdeur de tekst 'the church | wine | dine | sleep'. Als je de voormalige kerk binnenkomt, is er bijna niets meer dat je doet denken aan een kerk. Doorlopend in het restaurant zie je zowel links als rechts grote kleurrijke muurschilderingen.

Locatie: Spoorwegstraat 8

Locatie: Spoorwegstraat 8

25

Zwaan (1898) bevindt zich boven de ingang van de voormalige Lutherse kerk. Op de torenspits staat een zwaan als windvaan. In 2018 is de kerk heropend als hotel-restaurant Bizar-Bazar. Het kunstenaarsduo Ruud-Jan Kokke en Petra Hartman is verantwoordelijk voor de inrichting van de binnenruimte van de kerk. In 2019 kreeg de eigenaresse van de nieuwe horecazaak de Pieter van Vollenhovenprijs. Deze prijs wordt sinds 2012 jaarlijks uitgereikt aan initiatiefnemers van een herbestemming van een monumentale kerk of kapel. In 2023 is de kerk overgegaan in nieuwe handen en sindsdien is de naam Boetiekhof The Church.

26

Muurschildering (2023) is alom vertegenwoordigd in de oude kerkzaal van de voormalige Evangelisch Lutherse Kerk. Deze kerk is in 2018 getransformeerd tot een trendy hotel-restaurant en heeft in 2019 de Pieter van Vollenhovenprijs gewonnen. Deze jaarlijkse prijs wordt toegekend aan een particulier of organisatie die de uitdaging is aangegaan om een monument in Nederland te behouden door het een nieuwe bestemming te geven. RoosArt (Rosalie de Graaf) heeft op twee tegenover elkaar liggende wanden een schildering gemaakt. Op de ene wand staan een non met een glas wijn in haar hand (de verwijzing naar het restaurant), een mannenfiguur (Maarten Luther voorstellend) en een hamer en rondvliegende papieren (de 95 stellingen voorstellend). Rondom de mensen zweven zeven munten met symbolen van de zeven zonden erop. Op de andere wand is een sierlijke zwaan afgebeeld, het symbool van de Lutherse Kerk.

Als je je nu omdraait en richting de kant kijkt waar je ook naar binnen bent gekomen, kunnen de drie glas-in-loodramen je haast niet ontgaan.

Het volgende object bevindt zich schuin tegenover de hoofdingang van de voormalige kerk. We gaan dus weer terug naar de Spoorwegstraat op dezelfde wijze als we net gekomen zijn en stoppen rechts, schuin tegenover de oude ingang van de kerk, bij huisnummer 19-21.

Locatie: Spoorwegstraat 8

27

Glas-in-loodramen (midden jaren 70), een drietal, bevindt zich in de wand bij het priesterkoor, direct bij de nieuwe ingang van de voormalige Lutherse kerk. De door Piet Kok gemaakte ramen verbeelden drie christelijke feesten, namelijk Kerst, Pasen en Pinksteren. In 2018 is de kerk heropend als hotel-restaurant Bizar-Bazar. Het kunstenaarsduo Ruud-Jan Kokke en Petra Hartman is verantwoordelijk voor de inrichting van de binnenruimte van de kerk. In 2019 kreeg de eigenaresse van de nieuwe horecazaak de Pieter van Vollenhovenprijs. Deze prijs wordt sinds 2012 jaarlijks uitgereikt aan initiatiefnemers van een herbestemming van een monumentale kerk of kapel.

Locatie: Spoorwegstraat 19-21

28

Zeilmakerij en dekkledenfabriek Cohen & Co (1903) was gevestigd in het pand Spoorwegstraat 19-21, dat bestond uit een bedrijfsgebouwtje en een bovenwoning. Het pand van een onbekende architect is gebouwd in de stijl neorenaissance met Jugendstil elementen. Met name de rijkbewerkte toegang van de bovenwoning, links van het pand, en de smeedijzeren balustrade van het balkon zijn kenmerkend voor de Jugendstil. O.a. de korfboog boven de ingang van het bedrijfsgebouwtje en het trapgeveltje in de topgevel zijn kenmerkend voor de stijl neorenaissance. In de topgevel zijn twee gevelstenen aangebracht, met daarin vermeld 'A.D.' en '1903'. Boven de eerdergenoemde korfboog staat met grote letters in een verzonken paneel de tekst 'ZEILMAKERIJ' en boven de van oorsprong brede toegangsdeur tot het bedrijfsgebouwtje staat 'Cohen & Co DEKKLEDENFABRIEK'. Sinds 1998 is het pand een gemeentelijk monument.

We lopen de straat verder uit, komen op het Velperplein terecht en zien direct rechts op de hoek ervan de beroemdste bioscoop van Arnhem.

Direct na de voormalige bioscoop gaan we rechtsaf de Apeldoornsestraat in. Huisnummer 4a rechts is het voormalige Hotel Bosch, in de jaren 80 niet alleen een beroemd krakersbolwerk maar tevens het oudste krakerspand van Nederland. We kijken speciaal naar de uiteinden van het balkonhekwerk.

Locatie: Velperplein 10

Locatie: Apeldoornsestraat 4a

29

Het Rembrandt Theater (1954) is gebouwd in de stijl Nieuwe Zakelijkheid naar een ontwerp van de Arnhemse architecten C. Nap en G.J.P. van Ede. Het theater kende een bouwtijd van minder dan een jaar en was de opvolger van de in WOII vernietigde Rembrandt bioscoop in de Steenstraat. Het theater was van 1955 tot 1983 het centrum van het internationale filmfestival 'Filmweek Arnhem' en ook hebben er in die jaren meerdere Nederlandse filmpremières plaatsgevonden. In de loop der jaren zijn er verschillende bioscoopbedrijven eigenaar geweest van het theater en eind 2016 sloot het definitief de deuren. In de jaren daarna heeft het pand, sinds 1997 een gemeentelijk monument, enige jaren leeg gestaan en hebben er ook diverse tijdelijke invullingen plaatsgevonden. Maar sinds 2023 is het oude filmtheater in ere hersteld en in gebruik als evenementenlocatie en culturele hotspot.

30

Ratten (2003) is een subtiel kunstwerk van kunstenaar Arild Veld bestaande uit twee onopvallende ratten aan de rand van het balkon van Hotel Bosch. Het lijkt of ze van gevlochten metaal zijn gemaakt en de ratten hebben ieder een erg lange staart en een bloem in hun poot.

Maar natuurlijk heb je ook al de grote wandvullende muurschildering rechts van het balkon gezien.

We vervolgen onze weg in de Apeldoornsestraat 'naar boven'. Onderweg kijken we ook nog even naar de mooie balkonsteunen in de vorm van duivelskoppen bij huisnummer 12 en wolvenkoppen bij huisnummer 14. Van huisnummer 16, het laatste pand rechts voor het spoorviaduct, is de gevel aan de zijde van de spoorlijn gevuld met een reclame-uiting voor een sportschool.

Locatie: Apeldoornsestraat 4a

Locatie: Apeldoornsestraat 10

31

Zonder titel (2016) werd voor Sonsbeek '16 op de gevel van Hotel Bosch geschilderd. De kunstenaar wilde de stad een stukje warmte teruggeven. Kunstenaar Sivanski heeft het samen met André HZS gemaakt, ze vormen samen het kunstenaarsduo Hzsivanski.

32

Indoor Action (2023) is een forse wandvullende muurschildering tegen de zijgevel van het woonhuis Apeldoornsestraat 16. Het is een prachtig voorbeeld van graffiti advertising, in dit geval van Sportcentrum Indoor Action dat zelf gevestigd is in de Boekhorstenstraat in Arnhem (in het voormalige Sportfondsenbad). Vanaf de straat is de muurschildering nauwelijks te zien, maar voor treinreizigers die Arnhem binnenkomen of verlaten in oostelijke richting is het een lust voor het oog. De muurschildering is gemaakt door streetart-kunstenaar Karski van MooieMuur.nl.

We gaan via de Apeldoornse Poort onder de spoorlijn door en slaan daarna direct rechtsaf. Dit is de Sonsbeeksingel en je bent nu (even) in de wijk St. Marten / Sonsbeek. We volgen het spoor en gaan bij de eerstvolgende weg rechts weer onder de spoorlijn door. Je bent weer terug in de Hommelstraat in de wijk Spijkerkwartier. Je neemt direct de eerste weg rechts, de Jufferstraat. Aan het eind van die straat ga je naar links en zie je rechts in een klein kinderspeelveldje een bronzen vogel.

We lopen de straat verder uit en gaan aan het eind naar links, dit is de Paterstraat. Na huisnummer 87 is een smalle doorgang waar we naar twee bijzondere muurschilderingen gaan kijken. De eerste is links tegen de gevels aangebracht en bestaat uit vier delen.

Locatie: Jufferstraat 3

33

Jonge vogel met kastanjevrucht (1989) werd ter afronding van het stadsvernieuwingsproject Spoorhoek aangeboden door de aannemer en de architect. Het figuratieve bronzen beeld van kunstenaar Jac Maris staat vlak bij een oude kastanjeboom die bij de nieuwbouw gespaard bleef.

Locatie: Jufferstraat / Paterstraat

34

The Garden of Seasons (2023) bestaat uit een grote muurschildering die is aangebracht op vier in elkaar overlopende zijgevels in de, door bewoners benoemde, Juffersteeg. Van links naar rechts: een grijsblauwe wand (de winter voorstellend), daarna een licht- en donkergroene wand (de lente voorstellend), daarna een wit-licht oranje wand (de zomer voorstellend) en als laatste een donker oranje-gele wand (de herfst voorstellend). De licht- en donkergroene wand is ongeveer drie meter hoog en twintig meter lang, de andere drie wanden zijn ongeveer zes meter hoog en vijf meter breed. In de volle breedte van de vier gevels staat, als resultaat van een door bewoners gevolgde workshop lettersmaken, in vreemde witte abstracte letters 'seizoenen van spoorhoek'. Het geheel is een ontwerp van de ArtEZ Graphic Design-alumni Esmée Dros en Benjamin McMillan. De gedichten op de gevels zijn geschreven door Jonathan Blascke en Bruno Jacoby.

De tweede muurschildering is er tegenover en valt op door de cartoonachtige afbeelding.

We vervolgen onze weg in de smalle doorgang en aan het eind slaan we rechtsaf, dit is weer de Jufferstraat. Daarna slaan we weer rechtsaf en komen weer in de Hommelstraat. We nemen in deze straat de tweede straat links, de Spoorwegstraat, en bekijken de gevelsteen bij het 'nieuwe' appartementencomplex links.

Locatie: Jufferstraat / Paterstraat

Locatie: Spoorwegstraat 55

35

Zonder titel (2023) is een kleurrijke cartoonachtige muurschildering die in de Juffersteeg is aangebracht door een paar leden van het streetart collectief Lastplak. In vrij felle pasteltinten zijn op een gevelwand van ongeveer drie bij drie meter diverse fantasiedieren afgebeeld, waarvan de twee oranje poesachtigen doen denken aan Dikkie Dik. Het Rotterdamse collectief is al jaren zeer actief en heeft zelfs in 2012 een 320 pagina's tellend rijk geïllustreerd boek uitgegeven dat de lezer aan de hand van vele foto's meeneemt door de 10-jarige geschiedenis van het collectief.

36

Gevelsteen school VIII (eind 19e eeuw) bevond zich tegen de gevel van openbare school VIII in de Spoorwegstraat hoek Bloemstraat. In de eind 19e eeuw gebouwde school waren vanaf 1935 een paar afdelingen van de gemeente Arnhem gehuisvest. Resp. het Gem. Bureau voor Sociale Zaken, de Gem. Dienst voor Werkverschaffing en Steunverlening, de Gem. Dienst voor Sociale Zaken en tot midden jaren 70 de Gem. Sociale Dienst die toen verhuisde naar de Koningstraat. In de volksmond werd de school Boeserschool genoemd, naar het hoofd van de school J.C. Boeser. In de jaren 80 heeft er ter plekke stadsvernieuwing plaatsgevonden en is er veel gesloopt. Op de plek van het schoolgebouw zijn toen woningen gebouwd en de gevelsteen is op heuphoogte in een muurtje voor het pand Spoorwegstraat 55 aangebracht.

We lopen de Spoorwegstraat helemaal uit en gaan vòòr de onderdoorgang naar de parkeerplaatsen naar rechts. Dit is de Tuinstraat en aan het eind daarvan moet je door een onderdoorgang. Die onderdoorgang is verfraaid met bijzondere panelen.

Na die onderdoorgang steken we de weg over en gaan aan de andere kant naar links verder. Tegenover de parkeergarage aan de overkant stoppen we even en kijken achterom naar het parkeerdek van het benzinestation. De grote muurschildering is daar niet te missen.

Locatie: Tuinstraat 108

37

Tuinverhalen (2012) is aangebracht op een aantal panelen in de onderdoorgang van de Ir. J.P. van Muijlwijkstraat naar de Tuinstraat. Op grafische wijze zijn verhalen van buurtbewoners en kinderen van de Jan Ligthartschool afgebeeld. Het project was een initiatief van Kunstbedrijf Arnhem en de ontwerpen zijn van de hand van Linda van Sommeren en Petra de Vries.

Locatie: Ir. J.P. van Muijlwijkstraat 175

38

Drie Gasthuizen Groep (2018) is een forse muurschildering van circa acht bij acht meter met allerlei verwijzingen naar de historie van de Drie Gasthuizen Groep, zoals de Gasthuisbogen, de Arnhemse adelaar, Vitessekleuren, zeven sterren (de zeven werken van barmhartigheid) en het jaartal 1246. Het werk is uitgevoerd door de Verfbrigade (Thomaz van Os en Friso Hilhorst).

Iets verder, eveneens aan de overzijde, ligt station Arnhem Velperpoort. En dan wordt specifiek bedoeld het rechtse deel en tevens oudste deel van het station, dat dateert uit de wederopbouwperiode.

De zijwanden van de onderdoorgang van dit station, genaamd Velperpoort, zijn op een opvallende en zeer kleurrijke wijze verfraaid.

Locatie: Ir. J.P. van Muijlwijkstraat 195

Locatie: Ir. J.P. van Muijlwijkstraat 195

39

Station Arnhem Velperpoort (1952) is begin 1953 als tweede Arnhemse treinstation in gebruik genomen. Het is een ontwerp in de stijl functionalisme van spoorwegarchitect K. van der Gaast en lijkt op een paviljoen met pilaren. Van der Gaast is tevens de architect van de NS-stations Eindhoven en Tilburg. In 1988 is het station, sinds 2005 een gemeentelijk monument, buiten gebruik gesteld en is er vijftig meter verderop een nieuw modern NS-station gebouwd. Na 1988 heeft het oude station als politiepost en later als kantoorruimte dienstgedaan. Sinds een aantal jaren is het weer een politiepost, echter daar komt waarschijnlijk in de loop van 2025 een eind aan. Het eerdergenoemde nieuwe station heeft in 2020 een metamorfose ondergaan, met name om de omgeving overzichtelijker en (vooral in de avonden) veiliger te maken. De meningen of dit ja of nee is gelukt zijn nogal wisselend.

40

Escher meets Velperpoort (2024) had de titel kunnen zijn van de naamloze muurschildering, bestaande uit twee delen, t.w. de linker- en rechterzijde van de onderdoorgang van viaduct Velperpoort. De streetart-kunstenaars van Arnhem Art, Tom Linnenbank (alias Dopie) en Pedro Dentinho (alias Esone), hebben zich laten inspireren door grafisch kunstenaar M.C. Escher, die in de periode 1912-1918 leerling was van de HBS in de Schoolstraat in de wijk. Het trappenhuis van die school keert regelmatig terug in het werk van Escher. In de muurschildering is een moderne versie van zo'n trappenhuis opgenomen. Ook zijn van wit naar zwart overlopende dieren, een bekend motief van Escher, afgebeeld maar dan nu doorlopend in een felgekleurde eend. Nog enkele andere felgekleurde dieren zijn aan de zijanten van het viaduct aangebracht. De muurschildering is aangebracht m.m.v. Werkgroep GevelSchoon, Spijkerbrigade, Team Leef Omgeving en de cultuurmakelaar Rozet.

We keren om en gaan weer terug in de Ir. J.P. van Muijlwijkstraat. Na ongeveer 200 meter gaan we links de Tuinstraat in. Bijna direct slaan we linksaf de straat Westeinde in en na circa 50 meter zie je rechts een paar parkeerplekken met daarachter een paar muurschilderingen.

We gaan nu iets terug en gaan linksaf verder de Tuinstraat in. Al snel zien we rechts op de gevel een aantal muurschilderingen.

Locatie: Westeinde

Locatie: Tuinstraat 1

41 →

Streetart (2018) is op initiatief van wijkbewoners en voormalig viswinkel De Zilte Zeemeermin in een grauwe hoek van de straat geschilderd. Het is een Arnhem Art project. Het zijn drie muurschilderingen naast elkaar, namelijk de naam 'CASM' in blauwpaars tinten van Esone; een schaap van Dopie, en een paarse flitsachtige afbeelding van Fatoe.

42 →

Muurschilderingen (2019), drie in totaal, zijn onderdeel van een groter project waarin muren en lege etalages met streetart-kunst worden opgefleurd. Het achterliggende idee is eenvoudig: er zijn talloze lelijke plekken die we mooier kunnen maken. De kunstenaars achter het project zijn Stef van den Hoff, Bart van Etten en Fernando Kaluza. Eind 2020 zijn er een paar nieuwe muurschilderingen aan de wand in de Tuinstraat toegevoegd. De makers zijn SEM en J. Steegh.

We gaan nu weer terug in de Tuinstraat en komen dus weer uit op de Ir. J.P. van Muijlwijkstraat. We gaan hier links in en bij de verkeerslichten verderop kijken we naar de noordgevel van het hoekpand Bloemstraat / Ir. J.P. van Muijlwijkstraat.

We gaan die Bloemstraat in en na circa 25 meter is rechts in de gevel een WOII-herinneringsplaquette aangebracht.
Zie <https://www.gelderlander.nl/arnhem/alsnog-gedenksteen-voor-slachtoffers-vergeten-luchtaanval-op-arnhem-het-was-of-de-wereld-verging~ac9857bd/>

Locatie: Ir. J.P. van Muijlwijkstraat 66a

Locatie: Bloemstraat 61

43

Arnhemse gebouwen (2015) is een duidelijk signaal van kunstenaar Wouter van de Bosch dat lelijke plekken niet nodig zijn en met een beetje fantasie kunnen worden opgefleurd. Het is een muurschildering met een abstract stadsbeeld in wit- en grijsblauwtinten.

44

Herinneringsplaquette Bloemstraat (2024) is in een woningsgevel aangebracht op ongeveer de plek waar tijdens de Slag om Arnhem tien slachtoffers zijn gevallen door inleidende bombardementen van de geallieerden. Hun namen staan op de plaquette. In september 1944 stond ongeveer op die plek garage Van Zijl, een door de Duitsers geconfisqueerde garage die door hen gebruikt werd als werkplaats voor de reparatie van voertuigen. Wellicht was dit de reden waarom het bombardement ook daar plaatsvond. De bedenker en initiatiefnemer van de plaquette is Sjaak Tesselhoff. Op de plaquette staan ook een paar namen van omgekomen familieleden van hem. Zeven van de tien slachtoffers liggen begraven in een oorlogsgraf op begraafpark Moscowa. Dit verwaarloosde graf is op initiatief van Tesselhoff en met medewerking van Gemeente Arnhem en Moscowa kort voor de onthulling van de plaquette opgeknapt.

De Bloemstraat uitlopend kom je uit op de Steenstraat waar we rechts in gaan. Steenstraat 11 is het adres van H. van Hunen elektronica. Zij hebben het rolluik, dus alleen zichtbaar indien de winkel gesloten is, op een heel vrolijke manier laten beschilderen.

We gaan hier naar de andere kant van de straat en lopen iets terug naar de slijterij op huisnummer 28. Om de hoek van de slijterij in de Boekhorstenstraat is weer een rolluik beschilderd (ook slechts zichtbaar indien de slijterij gesloten is), echter nu in een heel andere stijl.

Locatie: Steenstraat 11

Locatie: Steenstraat 28

45 →

H. van Hunen elektronica (2022) is een grote muurschildering die is aangebracht op het rolluik voor de ingang van de uit 1936 daterende elektronicazaak H. van Hunen. De vrolijke en kleurrijke muurschildering is van de hand van streetart-artiest Simple, pseudoniem van Sander Valentijn. Samen met zijn partner Jemma Meekhof runt hij Direkt Seven, een kleine kunstgalerie/winkel/tattoo-shop in Arnhem.

46 →

Yves Boode staat met grote letters in de bovenrand van de muurschildering op het rolluik (doordeweeks opgetrokken dus dan niet zichtbaar) in de zijgevel van slijterij De Zwaan. De muurschildering is een aantal jaren geleden aangebracht door Cliff Andriessen. Op de muurschildering is, naast de eerdergenoemde naam, een aantal bruine vaten met de letters YB (Yves Boode, de voormalige eigenaar van de slijterij) en een soort huis met de letters ARDBEG zichtbaar. E.e.a. is een verwijzing naar de een paar honderd jaar oude Schotse whiskydistilleerderij ARDBEG. Het grote hoekpand met de neorenaissancegevel, waarbij de slijterij het meest links is gesitueerd, bestaat in totaal uit de huisnummers 14 t/m 28 en dateert uit 1878. Voordat de slijterij in het pand was gehuisvest, was het pand een aantal jaren in gebruik als Verkade specialiteitenwinkel.

Terug naar de Steenstraat gaan we deze rechts afslaand in. Aan de rechterzijde bij huisnummer 48 hangt een plaquette tegen de gevel die aangeeft dat hier Hendrik Antoon Lorentz, een Nederlandse Nobelprijswinnaar, medio 19e eeuw is geboren.

We vervolgen onze weg in de Steenstraat en slaan bij de eerstvolgende zijstraat rechtsaf. Dit is de Spijkerlaan. Het opvallende hoekpand rechts is een ontwerp van architect W. Diehl waarover we zo direct wat meer vertellen. Eerst lopen we die Spijkerlaan ruim 50 meter in en gaan dan rechtsaf bij de eerste zijstraat, genaamd 1e Wijkstraat. Direct links is in de volle breedte van de gevel een muurschildering aangebracht.

Locatie: Steenstraat 48

Locatie: 1e Wijkstraat 8

47 →

Plaquette geboortehuis Lorentz (2003). Hendrik Antoon Lorentz werd 18 juli 1853 geboren op het adres Steenstraat 38 in Arnhem. In 1931 werd tegen de gevel van dat pand een eerste herinneringsplaquette geplaatst. Echter door de oorlog zijn er veel panden in de Steenstraat verwoest, zo ook huisnummer 38. Er werd veel opnieuw gebouwd in de Steenstraat en op de plek waar huisnummer 38 stond staat nu een pand met huisnummer 48. Daar is in 2003, het 150e geboortjaar van Lorentz, een nieuwe herinneringsplaquette tegen de gevel geplaatst.

48 →

Esone (2022) is direct rechts in de 1e Wijkstraat tegen een gevel aangebracht en bestaat uit een grote Goofy en rechts daarnaast in grote fantasieletters ESONE. Esone is de naam van graffiti-artiest Esone, de alias van Pedro Dentinho en o.a. bekend van het collectief Arnhem Art. Op dezelfde plek was eerder in 2017 een kleurrijke muurschildering genaamd Squirrel aangebracht. Maar de graffiti-sputters konden er niet van afblijven en hadden het in de loop der jaren ondergeklieerd. In 2022 is dus de nieuwe muurschildering aangebracht.

Tegenover deze muurschildering is een heel andere muurschildering aangebracht.

Als we iets verder het kleine straatje in lopen zien we rechts weer een muurschildering. Deze muurschildering is min of meer een eerbetoon aan het garagebedrijf dat in het verleden in het pand was gehuisvest.

Locatie: 1e Wijkstraat 8

Locatie: 1e Wijkstraat 8

49

Greetings from Paradise (2021) is een vrolijke kleurrijke muurschildering op de achterdeur van biologische supermarkt Odin. In dit pand van architect W. Diehl, op de hoek Steenstraat-Spijkerlaan, was vanaf 1917 Garage N.V. Arnhemsche Automobiel Maatschappij gevestigd, bij Arnhemmers beter bekend als Citroëngarage Wolf. De muurschildering is aangebracht op wat van origine de inrijpoort van de garage was. Deze was terugwijkend in de gevel aangebracht waardoor het gebrek aan manoeuvreerruimte tengevolge van de hier aanwezige steeg opgelost werd. Het sombere en vervuilde hoekje van het straatje krijgt door de muurschildering van Strapats + Erker een zonnige uitstraling.

50

Garage Carel Wolf (2022) staat op de deuren van de werkplaats aan de achterzijde van de voormalige Wolf-garage waar tegenwoordig de biologische supermarkt Odin in is gehuisvest. Nadat een eerdere muurschildering uit 2013 op de deuren van de werkplaats was ondergeklieerd, is medio 2022 een nieuwe muurschildering van een onbekende kunstenaar aangebracht. Zoals bij het vorige item al is gezegd was in dit pand de bij veel Arnhemse bekende Citroëngarage Wolf gehuisvest. Het pand is een ontwerp van architect W. Diehl in een zakelijke stijl met art-deco invloeden. Speciaal de decoratieve zgn. 'slagroomtoeven', in de voorgevel in het wit en aan de kant van de Spijkerlaan in steenkleur, vallen erg op. Ook opvallend zijn de drie topgevels boven de rondboogvensters aan de zijde van de Spijkerlaan.

We lopen verder in deze straat tot bijna aan het eind. Daar zien we rechts tegen de zijgevel van huisnummer 3 een opvallende muurschildering.

We lopen nu verder naar het eind van deze straat en daar zien we recht voor ons het voormalige Sportfondsenbad Arnhem.

Locatie: 1e Wijkstraat 3

Locatie: Boekhorstenstraat 75

51

Muurschildering (2025) is een grafische vertaling van een formule van de Nederlandse Nobelprijswinnaar Lorentz. Deze formule gaat over de afbuiging van een positief of negatief geladen deeltje. Kunstenaar Marcel Alberts heeft de formule, die officieel 'Lorentzkracht' heet, zeer kleurrijk afgebeeld op een grijze achtergrond en kenners zullen het ongetwijfeld herkennen.

52

Sportfondsenbad Arnhem (1933) is een ontwerp van architect W. Bakker. De stijl van het pand is Nieuwe Zakelijkheid. Dat is herkenbaar aan de geometrische vormen, eenvoud en functionaliteit en het ontbreken van ornamenten en versieringen. Van origine had het zwembad een open dak dat via een constructie naar gelang kon worden geopend en gesloten. Deze constructie is echter in WOII verloren gegaan waarna bij de herstelwerkzaamheden het zwembad een vast dak heeft gekregen. Die herstelwerkzaamheden, die aan de buitenzijde niets hebben veranderd aan het pand, zijn in 1953 uitgevoerd door het bekende Amsterdamse architectenbureau H.A.J. Baanders en Jan Baanders. In 1993 sloot het zwembad haar deuren en kort daarna is het enige jaren in gebruik geweest door Indoor Fishing de Rietebek. Deze naam spreekt voor zich. Sinds eind jaren 90 is het pand in gebruik door Sportcentrum Indoor Action.

We lopen nu weer terug in de 1e Wijkstraat en waar we kort hiervoor de muurschildering zagen van Garage Carel Wolf, gaan we nu daar tegenover de straat in. Dit is Het Nieuwe Land. Bijna direct zie je voor je, hoog op de achtergevel van een huis, een grote vreemde muurschildering.

We lopen door en gaan al snel naar links de Lombardstraat in, aan het eind waarvan we naar rechts gaan en waar het nog steeds Lombardstraat heet. Als je in die straat halverwege bent en je kijkt achterom, dan zie je rechts tegen de zijgevel van een huis een natuurkundige formule staan.

Locatie: Het Nieuwe Land 14

Locatie: Lombardstraat

53

Mijn vader kweekt bloemkolen (2008) verwijst naar de vader van de natuurkundige en Nobelprijswinnaar Lorentz, die bloemkolen kweekte op het terrein dat tegenwoordig Het Nieuwe Land heet. Op de zijgevel van huisnummer 8 is door kunstenaar Marcel Alberts een grote bloemkoolachtige plant met wortels geschilderd in overwegend gele pasteltinten.

54

Lorentzformule (2008) is geschilderd op de zijgevel van een pand aan de Lombardstraat. De Lorentzformule is bijzonder. Het vermenigvuldigingsteken $\times$ is als letter afgebeeld. Omdat in een formule x ook een variabele kan zijn, ontstaat er verwarring over de eigenlijke betekenis. De eenvoudige formule van Nobelprijswinnaar Lorentz is door kunstenaar Marcel Alberts in een kunstwerk veranderd.

De voorgaande objectnummers 51, 53 en 54 zijn onderdeel van het zgn. 'Lorentzpad'. Ze zijn ontstaan vanuit het wijkinitiatief 'Plan Kaal'. Dit initiatief heeft als doelstelling kale, lege, verlaten en onprettige plekken in de wijk door middel van kunstzinnige uitingen weer aantrekkelijk te maken.

Maar wij gaan verder in de Lombardstraat waar je aan het eind weer uitkomt in de Spijkerstraat. Hier slaan we linksaf. Iets verderop stoppen we links bij huisnummer 195 en bekijken het tegeltableau in het portaal.

Er schuin tegenover, bij huisnummer 106, is in het portaal van de betreffende woning ook een tegeltableau uit ongeveer dezelfde periode te zien.

Locatie: Spijkerstraat 195

55

Tegeltableau (rond 1900) is aangebracht als lambrisering rechts naast de voordeur van het rond 1880 gebouwde pand Spijkerstraat 195. Het art-nouveau tableau met donkerrode, donkergroene en goudkleurige accenten op een lichtbeige achtergrond, is op meerdere plaatsen beschadigd.

In het pand heeft jarenlang kantoorboekhandel B.D. Brinkgreve gezeten. In 1920 wordt de kantoorboekhandel overgenomen door A.J.A. Waanders, die het echter in 1923 van de hand doet aan P.G. van de List, die er een winkel in 'Drogerijen, Chemicaliën, Verfwaren en Foto-artikelen' begint. De familie van de List blijft er zeker tot midden jaren 50 wonen. In 1965 wordt het winkelpand verbouwd tot wasserette en tegenwoordig zit er een zelfbedieningswassalon in het pand.

Locatie: Spijkerstraat 106

56

Tegeltableau (rond 1900) is aangebracht als lambrisering rechts naast de voordeur van het pand Spijkerstraat 106. Donkerrode en groene art-nouveau tegels domineren het tableau met daarin een viertal groene tegels met een afbeelding van een witte lelieachtige bloem. Het pand in neoclassicistische stijl dateert zelf uit 1877 en was een woonhuis. Pas rond 1900 is het een winkelpand geworden. In krantenberichten van januari 1878 en later wordt het pand genoemd als het adres van architect J.H. van Sluijters. Deze Haagse architect kwam in 1876 in Arnhem wonen in de Driekoningendwarsstraat en verhuisde al snel naar de Spijkerstraat 106. De rijksmonumenten Spijkerstraat 217-239 uit 1877 zijn ook een ontwerp van hem, evenals de neoclassicistische huizen Driekoningendwarsstraat 22-30 en 38-44 uit 1879.

We gaan iets terug in de Spijkerstraat en nemen de eerste afslag links, dit is de 2e Spijkerdwarstraat. Ongeveer halverwege, waar de straat zich verbreedt, is op de linker zijgevel van huisnummer 16 een onopvallend kunstwerk te zien. Dit vervangt een ouder kunstwerk, een houten puzzel, dat in 2009 door vandalisme en brand verloren ging.

We gaan verder in deze straat en gaan bijna direct rechtsaf de Riethorsterstraat in. Aan het eind daarvan gaan we linksaf en na circa 50 meter weer linksaf. We komen nu in de Parkstraat waar we linksaf in gaan. We stoppen links bij de Vrijzinnig Hervormde Kerk met huisnummer 31a. Direct rechts voor de kerk staat een opvallend kunstwerk.

Locatie: 2e Spijkerdwarstraat 20

Locatie: Parkstraat 31a

57 ➔

B lind Sun (2012) bevindt zich op de plek waar eerder in 1987 Muurpuzzel van Frans Jongmans op de gevel was aangebracht. Dat houten kunstwerk werd in 2009 door vandalisme en brand verwoest en vervangen door het door kunstenaar Roland Schimmel gemaakte nieuwe kunstwerk. Op de lichte zijgevel van het pand zijn grote zwarte stippen aangebracht die zijn omcirkeld door pastelkleurige cirkels. Het roept associaties op met zons- en maansverduisteringen. Dit thema komt regelmatig terug in het werk van de kunstenaar. Het kunstwerk geeft ook een verrassend ‘nabeeld’ als je er enige tijd naar gekeken hebt.

58 ➔

S amenkomst (1994) staat in de tuin van de Vrijzinnig Hervormde Kerk. Het abstracte beeld van Ron van de Ven werd in opdracht van de Stichting 75 Jaar Beeldhouwkunst in Nederland gemaakt. De kerk van de Parkstraatgemeente werd in 1926 gebouwd naar een ontwerp van de architecten H.B. van Broekhuizen en F. Feenstra in de stijl van de Nieuwe Haagse School. Het interieur van de kerk vertoont invloeden van de architect F.L. Wright. Opvallend zijn het expressieve baksteenpatroon en de tufstenen ornamenten die de ingang accentueren.

De kerk zelf is een opvallend gebouw tussen de vele herenhuizen in de Parkstraat.

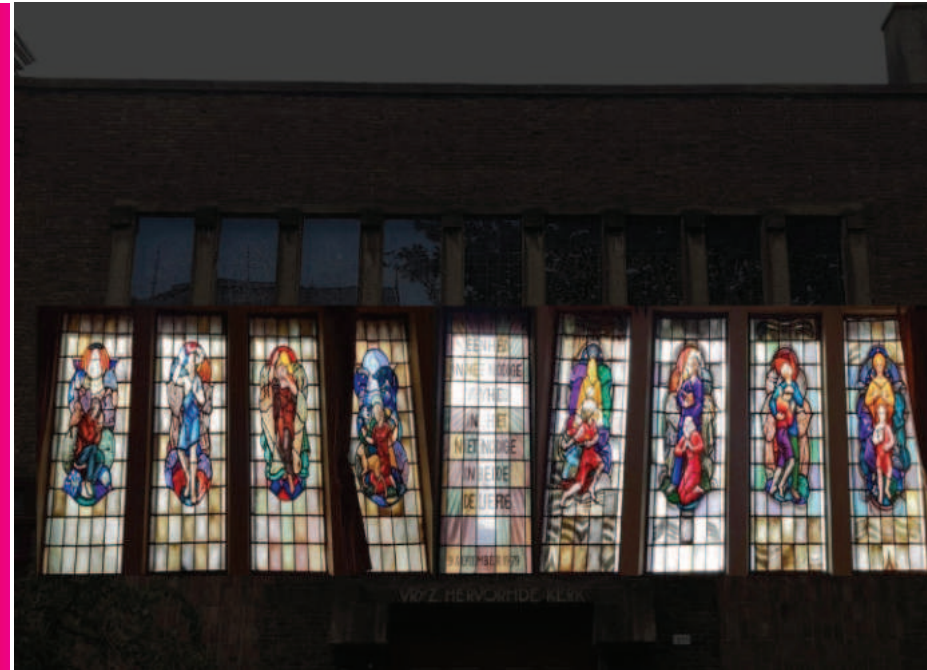

Van buitenaf zijn er negen glas-in-loodramen boven de entree zichtbaar, echter de voorstellingen zijn niet tot nauwelijks zichtbaar. Daarvoor moeten we de kerk in. De kerk zelf is uiteraard geopend tijdens reguliere openingstijden, alsook kort ervoor en kort erna. Maar vaak is de kerk ook te bezoeken tijdens Open Monumentendagen en tijdens 'de Dag van de Arnhemse Geschiedenis'. Het is zeer de moeite waard om de kerk van binnen te bekijken. De genoemde glas-in-loodramen zijn van binnenuit een lust voor het oog.

Locatie: Parkstraat 31a

Locatie: Parkstraat 31a

59

Vrijzinnig Hervormde Kerk (1926) is een ontwerp van de Arnhemse architect H.B. Broekhuizen in de stijl Nieuwe Haagse School. Ook de Arnhemse architect G. Feenstra is bij het ontwerp betrokken geweest. Duidelijk zichtbaar zijn de invloeden, zowel aan de buitenkant als de binnenkant van het gebouw, van de Amerikaanse architect F.L. Wright. Opvallend zijn het expressieve baksteenpatroon en de tufstenen ornamenten die de ingang accentueren. In de kerk zelf bevinden zich meerdere glas-in-loodramen en ook nog door de architect ontworpen (modern ogende) verlichting. Ook bevindt zich links in het voorportaal van de kerk een eerste steen gedateerd 20 november 1926. De kerk wordt gebruikt door de Parkstraatgemeente, dit is een samenwerking van Vrijzinnig Protestanten en Remonstranten. Rond 1960 heeft het rijksmonument aan de oostzijde, naar ontwerp van de eerdergenoemde architect Feenstra, een uitbreiding gekregen waardoor er sprake is van een zij-ingang aan de Kastanjelaan.

66 | Kunst- en cultuurroute Spijkerviertel

60

Liefde (1943-1987) zijn negen glas-in-loodramen die in de bovenzaal van de Vrijzinnig Hervormde Kerk van de Parkstraatgemeente zijn aangebracht. Het zijn twee verschillende soorten ramen. Namelijk twee reeksen van vier ramen van Henk Schilling met christelijke afbeeldingen. En tussen beide reeksen in een afwijkend negende raam met de tekst "Eenheid in het nodige - Vrijheid in het niet nodige - In beide de liefde - 9 september 1979" met een ingegraveerd jaartal 1987. Dit afwijkende raam is gemaakt door Joop Janssen. De acht ramen zijn afkomstig uit de Remonstrantse Kerk. Deze kerk was in 1902-1903 gebouwd en stond op de hoek Eusebiusbuitensingel - Boulevard Heuvelink. De kerk is in 1979 buiten gebruik gesteld en eind jaren 80 gesloopt. Waarschijnlijk kort voor de sloop, in 1987, zijn de ramen verplaatst naar de huidige plek en is het negende raam toegevoegd.

67 | Kunst- en cultuurroute Spijkerviertel

Als je binnen bent en de kerkzaal betreedt word je overweldigd door de forse bijna wandvullende raampartijen aan beide zijden van de kerkzaal.

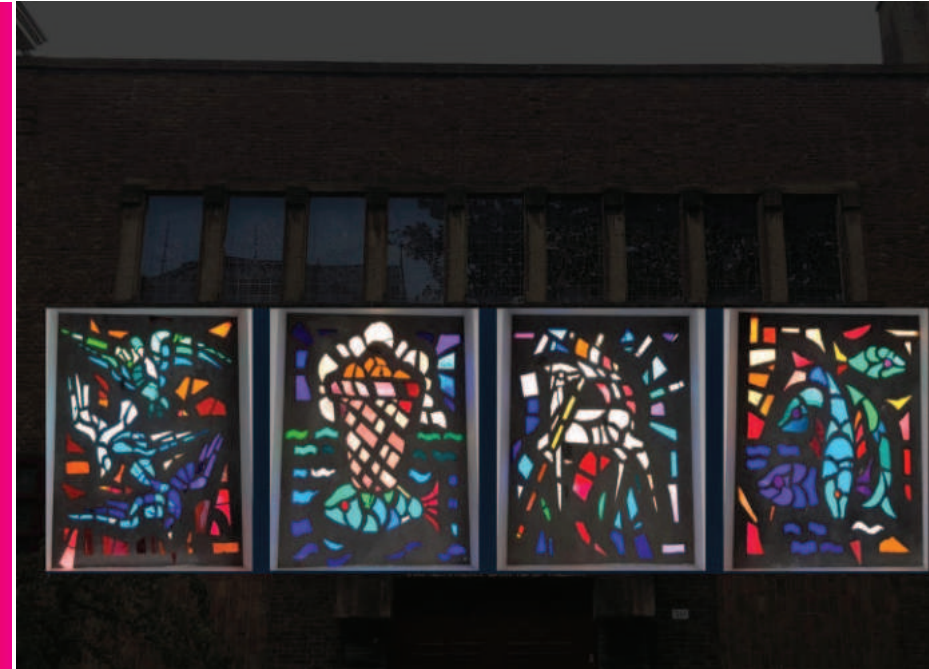

In de aanbouw van de kerk in de Kastanjelaan zijn ook nog kleurrijke ramen te zien. Als de kerk geopend is, kun je deze bekijken als je via de hoofdingang de kerk bent binnengekomen. Een andere optie is om bij het verlaten van de kerk links af te slaan en direct daarna weer links af te slaan. Je bent nu in de Kastanjelaan en je kunt nu via de zij-ingang van de kerk (huisnummer 22f) de kerk via de andere zijde betreden (als deze zij-ingang geopend is natuurlijk).

Locatie: Parkstraat 31a

Locatie: Kastanjelaan 22f

61

Glas-in-loodramen (1926) bevinden zich, bijna wandvullend, aan weerszijden van de kerkzaal van de Vrijzinnig Hervormde Kerk. Beide ramen bestaan uit zeven hoge smalle vensters met ieder vijf glas-in-loodramen in geometrische stijl. De ramen zijn een ontwerp van Kees Kuiler en bevatten in het onderste deel abstracte voorstellingen met christelijke symboliek. De kerk werd in 1926 gebouwd naar een ontwerp van de architecten H.B. van Broekhuizen en F. Feenstra in de stijl van de Nieuwe Haagse School. Het interieur van de kerk van de Parkstraatgemeente vertoont invloeden van de architect F.L. Wright. Opvallend zijn het expressieve baksteenpatroon en de tufstenen ornamenten die de ingang accentueren. In de kerk bevinden zich naast meerdere glas-in-loodramen ook nog door de architect ontworpen (modern ogende) lampen.

62

Christelijke voorstellingen (1961), afgebeeld in vier glas-in-betonramen, bevinden zich in de vergader- en ontmoetingsruimte van de Parkstraatgemeente. Deze ruimte wordt De Voorhof genoemd en is in 1961 aan de Vrijzinnig Hervormde Kerk aangebouwd aan de zijde van de Kastanjelaan. Het ontwerp van deze aanbouw was van de Arnhemse architect G. Feenstra. In 1926 was hij ook nauw betrokken bij het ontwerp van de kerk zelf aan de Parkstraat en in 1961 heeft hij de door glazenier J.H. Wijkmans gemaakte ramen aan de kerk geschonken. Van links naar rechts zijn het voorstellingen van de Heilige Geest, de wonderbare spijziging, het Lam Gods en vissen.

Als je via die zij-ingang de kerk bent binnengegaan, heb je onderweg natuurlijk ook de opvallende muurschildering aan je linkerhand gezien.

Op deze plek blijven we nog even staan en kijken we naar de andere kant van de weg naar huisnummer 31a. Links van dit pand staan nog twee oude hekpalen. Deze hekpalen, met links 'GELDERS' en rechts 'SPYKER', zijn een gemeentelijk monument en markeerden in het verleden de oprijlaan van het voormalige in 1880 gesloopte landgoed het Gelders Spyker. Maar bovenin de gevel van huisnummer 31a is ook nog een witte gevelsteen te zien.

Locatie: Kastanjelaan 22f

Locatie: Kastanjelaan 31a

63

V is als geheim teken voor Jezus (2023) siert de muren bij de ingang van de Parkstraatgemeente in de Kastanjelaan in Arnhem. Eerder was de plek respectloos volgekliepert met rommelige en doelloze graffiti, nu is de gevel een klein pareltje in de straat en is het een visitekaartje voor de kerk. Het ontwerp van de muurschildering is van Ilse Schoneveld, zij heeft het samen met Verfbigade (gespecialiseerd in projectmatige muurschilderingen) gemaakt. Op de muurschildering zijn twee vissen met blauwe, paarse en groene schubben te zien. Deze vissen staan symbool voor Jezus Christus. Verder zijn in de muurschildering details te zien van de 'moderne' glas-in-loodramen van de kerk. Die ramen in geometrische stijl bevinden zich, bijna wandvullend, aan weerszijden van de kerkzaal van de kerk en zijn in 1926 ontworpen door Kees Kuiler.

64

G evelsteen (eind 19e eeuw) bevindt zich onder de dakrand van het pand. Het is moeilijk te ontcijferen wat er staat. De goede 'verstaander' leest HORTI CULTURA (tuincultuur). Dit zou in verband kunnen worden gebracht met bloemisterij G.J. Besseling die, volgens het telefoonboek uit 1915, hier was gevestigd. In de jaren 80 van de 20e eeuw zag een gemeenteambtenaar er de Romeinse cijfers MIIMICII in en dacht dat dit een aanduiding was voor het vermoedelijke bouwjaar van het pand, 1882. In Romeinse cijfers is 1882 echter MDCCCLXXXII. Het pand in eclectische stijl is van een onbekende architect en is in 1989 aangewezen als gemeentelijk monument.

Onder deze gevelsteen en direct boven de deurpartij is een plaquette aangebracht.

Verder de Kastanjelaan inlopend slaan we bij de kruising iets verderop rechtsaf de Spijkerstraat in. Al snel zie je links een aantal, om precies te zijn twaalf, witte herenhuizen die alle een rijksmonument zijn.

Locatie: Kastanjelaan 31a

Locatie: Spijkerstraat 217-239

65

Plaquette Frans Wiessing (1992) bestaat uit een emaille zeefdruk geprint op metaal. Het hangt boven het raam aan de voorzijde van het pand. Frans Wiessing was een van de oprichters en de eerste directeur van SLAK (stichting voor beheer en beschikbaarstelling van ateliers en atelierwoningen). Het kunstwerk is van de hand van Jerome Symons en Evert van der Molen, beiden waren jarenlang bestuursleden van deze stichting.

66

Brusselse huizen Spijkerstraat (1877), een rij van twaalf herenhuizen bestaande uit zes blokken van twee gespiegelde huizen, zijn een ontwerp van de Arnhemse architect J.H. van Sluijters in de stijl eclecticisme en met invloeden van de Franse neorenaissance. Opdrachtgever voor de bouw waren Sluijters zelf en jhr. W.P.A. Teding van Berkhout, telg uit een welgestelde Haarlemse regentenfamilie. De herenhuizen, alle een rijksmonument, vallen niet alleen op door hun symmetrie en de stralend witte kleur, maar ook door de rijk geornamenteerde smeedijzeren balkonhekken. En niet in de laatste plaats ook door de fraai gedecoreerde voorgevels met consoles, speklagen, pilasters en sluitstenen.

Schuin daar tegenover is een parkeerterrein met aan de rand ervan een opvallend hekwerk in hoofdzakelijk de kleuren blauw en groen.

Als we dit parkeerterrein nu betreden, zien we dat tegen de witte wand links goudkleurige botanische vormen zijn aangebracht.

Locatie: Spijkerstraat 239

Locatie: Spijkerstraat 239

67

Hekwerk (circa 1996) staat tussen de Spijkerstraat en het parkeerterrein tegenover huisnummer 239. De basiskleur van het brede hekwerk is felblauw, met aan de bovenzijde over de hele lengte horizontale, felgekleurde, gele buizen met uitstekende bladmotieven. Het onderste deel van het door Carel Lanthers ontworpen hekwerk bestaat uit felgroene, metalen platen waarin langwerpige botanische vormen zijn uitgezaagd.

68

Overlevering (1991) bestaat uit goudkleurige botanische vormen, door kunstenaar Carel Lanthers in reliëf aangebracht op de witte zijwand bij het parkeerterrein tegenover Spijkerstraat 239. De vormen, in totaal zeven stuks over een lengte van circa vijftig meter, zijn afgeleid van tekeningen uit het boek *Materia Medica* (Geneeskundige Kruiden) van de Griekse arts Pedanius Dioscorides, dat hij circa 2000 jaar geleden heeft geschreven.

We verlaten het parkeerterrein weer, slaan linksaf en gaan een stukje terug in de Spijkerstraat. De eerstvolgende straat links, de Prins Hendrikstraat, gaan we in en links bij de huisnummers 15 t/m 29 stoppen we even om het grote woonblok te bekijken.

Niet alleen dit woonblok is een rijksmonument, ook het pand links ernaast met huisnummer 13 is een rijksmonument. Maar wij gaan verder naar ons volgende object. Dat is het hoekpand op de kruising rechts, met boven in de gevel de naam VILLA GELDERS SPIJKER.

Locatie: Prins Hendrikstraat 15-29

Locatie: Parkstraat 47

69

Vier herenhuizen (rond 1890) zijn gebouwd in de stijl eclecticisme met invloeden uit de neorenaissance. De vier herenhuizen zijn vier beneden- en bovenwoningen met per herenhuis aan de voorzijde rechts een portiek met telkens twee gekoppelde ingangen. In het midden van de tweede bouwlaag heeft elk herenhuis een op bewerkte consoles rustend balkon met smeedijzeren hekwerk. Het ensemble is een rijksmonument. De identieke voorgevels van de buitenste huisnummers (15-17 en 27-29) wijken af van de identieke voorgevels van de binnenste huisnummers (19-21 en 23-25). Opvallende verschillen zijn de witte rusticablokken in de eerste bouwlaag bij de buitenste huisnummers, de sluitstenen van alle verdiepingen van de binnenste huisnummers (vrouwen- en bebaarde mannenkoppen) en het afwijkende metselmozaïek boven en onder de raampartijen.

76 | Kunst- en cultuurroute Spijkerkwartier

70

Villa Gelders Spijker (rond 1881) is gebouwd als herenhuis in een eclectische stijl met neorenaissance-invloeden. Rond 1920 vestigde zich dansschool Wensink in het pand. Het pand werd toen aan de achtergevel aangepast naar ontwerp van architect J.C. Eich met stijlinvloeden van de Amsterdamse School. De dansschool bleef tot 2021 in het pand gehuisvest. Naar zeggen heeft mevr. H. Coops, de laatste eigenaar van het in 1880 gesloopte landhuis Gelders Spijker, het herenhuis uit rond 1881 laten bouwen. Maar ze heeft er zelf nooit in gewoond, want zij is in mei 1879 op 76-jarige leeftijd overleden. Een half jaar na haar overlijden werd landgoed Gelders Spijker via veilingverkoop verkocht voor f. 171.159,- en weer een half jaar later vond er een 'verkoop van afbraak' plaats. Het pand is in 2000 aangewezen als rijksmonument. Dat geldt eveneens voor de naastgelegen panden Parkstraat 39 t/m 45 en de er tegenover liggende panden Parkstraat 38 t/m 48.

77 | Kunst- en cultuurroute Spijkerkwartier

Het hoekpand er tegenover met huisnummer 50 is eveneens een rijksmonument en lijkt qua ontwerp erg veel op de eerdergenoemde villa. Waarschijnlijk zijn beide huizen ontworpen door dezelfde onbekende architect. Maar onze aandacht gaat vooral uit naar het hoekpand diagonaal tegenover Villa Gelders Spijker.

We zijn hier in de Parkstraat en die volgen we in oostelijke richting, we gaan op weg naar het adres Parkstraat 74, een voormalige kerk. De gevelstenen laten geen twijfels bestaan over de ouderdom van dit pand.

Locatie: Parkstraat hoek Prins Hendrikstraat

Locatie: Parkstraat 74

71

De Gruijter & Co's meubeltransport maatschappij (1888) was gehuisvest in het hoekpand Parkstraat 52-54 en Prins Hendrikstraat 43-45. Begin jaren 80 is het deel Prins Hendrikstraat 45 gesloopt, de overige delen, in 1989 aangewezen als gemeentelijk monument, zijn ongeveer tegelijkertijd verbouwd tot woonruimten. Het pand in eclectische stijl is een ontwerp van de architecten Van Gendt en Nieraad en in het pand was een kantoor, een verhuishagenstalling, een opslag voor inboedels en een opslag voor nieuwe meubels, gordijnen, tapijten ed. (zgn. gardemeubles) ondergebracht. In 1905 heeft Nieraad aan het pand nog een aanpassing/uitbreiding uitgevoerd. Op de gevel is nog steeds de naam van het bedrijf te lezen alsook de plaatsen waar het een vestiging had, t.w. Amsterdam, Den Haag en Arnhem. Den Haag was de plek waar het bedrijf in 1881 werd opgericht en in 1920 kreeg het bedrijf het predicaat 'koninklijk'.

78 | Kunst- en cultuurroute Spijkerkwartier

72

Katholiek Apostolische Kerk (1899) ligt ingeklemd tussen de herenhuizen Parkstraat 72 en Parkstraat 76. Hierdoor is slechts de voorzijde van het pand zichtbaar. De kerk in de stijl neogotiek is een ontwerp van de Arnhemse architect J.G. van den Berg. In 1933 is de kerkgemeenschap verhuisd naar een nieuwe kerk in de Willem Barendszstraat. Vanaf begin jaren 80 is het pand een kleine veertig jaar lang in gebruik geweest als uitvaartcentrum. In 2020 is het interieur van het pand omgetoverd tot een luxe woning. Aan de buitenzijde van het pand zijn, voor zover bekend, geen veranderingen aangebracht, ook de oude gevelstenen links ('A.D.') en rechts (1899) van de entree zijn bewaard gebleven. De drie spitsboogvensters aan de voorzijde zijn ook behouden gebleven, evenals de pinakels boven de twee zijvensters. Boven het middelste, en tevens grootste, spitsboogvenster is een fantasiebekroning zichtbaar met invloeden van de Engelse neo-tudorstijl. In 1989 is het gebouw aangemerkt als gemeentelijk monument.

79 | Kunst- en cultuurroute Spijkerkwartier

Voordat we de straat hier tegenover ingaan, de Schoolstraat, kijken we eerst nog even een paar deuren verder naar de gevel van het pand Parkstraat 78-80.

Nu gaan we iets terug en wel de Schoolstraat in. Na 50 meter gaan we naar rechts een doodlopend steegje in (ook Schoolstraat geheten). Na 30 meter is rechts het toegangshek van de Achtertuin, een van de binnentuinen van het Spijkerkwartier. Ergens linksachter bij een bamboebosje ligt een kunstwerk verscholen.

Locatie: Parkstraat 78-80

Locatie: Schoolstraat 20

73

Tegeltableaus (1901) met florale afbeeldingen in art-nouveaustijl boven alle veertien vensters van de dubbele woning. Zes op de begane grond, zes op de eerste verdieping en twee boven de dakvensters. Verder nog twee keer twee ruitvormen met “ANNO” en “1901”. De tegels zijn gemaakt door Plateel- en Tegelbakkerij De Distel Utrecht.

74

Ruimtelijk teken (1989-1990) is door kunstenaar Rob Groot Zevert gemaakt in het derde jaar van zijn opleiding aan de Hogeschool voor de Kunsten in Arnhem, afdeling Monumentaal. Bij kenners beter bekend als de ‘Arnhemse School’. Het object van drie millimeter dun onbehandeld plaatstaal heeft jaren in de tuin van zijn schoonouders in Arnhem-Noord gelegen. Sinds de zomer van 2020 ligt het op een mooie ingetogen plek in de Achtertuin in het Spijkerkwartier. Door het patina gaat het kunstwerk helemaal in de omgeving op.

We verlaten de binnentuin op dezelfde manier als we gekomen zijn en gaan rechtsaf verder in de Schoolstraat. Bijna direct zie je links de voormalige Lorentz HBS, die ruim 100 jaar geleden een beroemde leerling had. Die beroemde leerling was overigens niet de natuurkundige Lorentz zelf, maar de grafisch kunstenaar M.C. Escher.

We kijken ook nog even naar de zwarte hardstenen strook die pal voor de trap naar de voormalige school ligt.

Locatie: Schoolstraat 35

Locatie: Schoolstraat 35

75

Wapenschilden (1905) bevinden zich zowel links als rechts schuin boven de ingang van de voormalige Lorentz HBS, sinds 2000 een rijksmonument. Het linker wapenschild is van de provincie Gelderland en het rechter wapenschild van de stad Arnhem. Beide wapenschilden zijn uitgevoerd in sectiel (samengesteld aardewerk). De voormalige school in een stijl die invloeden vertoont van Berlage, rationalisme en art-nouveau, is een ontwerp van de architect G. Versteeg, destijds adjunct-directeur van de Dienst Gemeentewerken Arnhem. De Amsterdamse beeldhouwer M.J. Hack bewerkte de houten lateien en de zandstenen aanzetstukken in de voorgevel. De Firma Braat in Delft vervaardigde nagenoeg al het siersmeedwerk. De grafisch kunstenaar M.C. Escher was tussen 1912-1918 leerling van de school. Het trappenhuis van de school keert regelmatig in zijn werk terug.

82 | Kunst- en cultuurroute Spijkerkwartier

76

Kantstrook graficus M.C. Escher (2014) ligt pal voor de trap naar de voordeur van de voormalige Lorentz HBS. De bekende graficus Escher ging in 1912 naar deze school maar bleek uiteindelijk een slechte leerling en zakte voor zijn eindexamen. Hij blonk echter uit in tekenen en koos een vervolgonderwijs op de School voor Bouwkunde, Versierende Kunsten en Kunstambachten in Haarlem. Het trappenhuis in de Lorentz HBS vormde later voor hem een inspiratiebron voor meerdere van zijn grafische werken. De tekst op de kantstrook luidt 'De graficus Maurits Cornelis Escher (1898-1972) was van 1912 tot 1918 leerling van deze hbs. Een trappenhuis zoals in dit schoolgebouw vormde een belangrijk element in zijn werk'. Kantstroken zijn een initiatief van Arnhems historische vereniging Prodesse Conamur. Elke strook, inmiddels zijn het er negen, vertelt een verhaal over een historische gebeurtenis die op die locatie heeft plaats gevonden of over een historische persoon die op die plek heeft gewoond.

De Schoolstraat verder uitlopend, slaan we aan het eind rechtsaf. Het hoekpand links is overigens de voormalige Openbare Lagere School X, sinds 1999 een gemeentelijk monument. Maar, zoals gezegd, gingen we hier naar rechts. En daarna gaan we bijna direct weer naar rechts de Bestedelingentuin in. In de tuin houden we rechts aan tot bijna aan het eind. We kijken nu naar links naar de gevels van de achterkant van de huizen van de Emmastraat. Opnieuw is er een muurschildering te zien, echter niet kleurrijk. We zien zwarte silhouetten tegen een witgrijze achtergrond.

We verlaten de tuin op dezelfde wijze als we gekomen zijn en gaan de straat in die tegenover de ingang van de tuin ligt, de Driekoningenstraat. We kijken naar de bovenlichten van de rij huizen zowel rechts als links bij binnenkomst van deze straat.

Locatie: Emmastraat 16

Locatie: Driekoningenstraat 43

77

De Duikers (2018) is aangebracht tegen de achtergevel van het pand Emmastraat 16. Vanuit de Bestedelingentuin in de Spijkerstraat is het goed zichtbaar. De muurschildering is door de bewoners aangebracht omdat het pand door de afwijkende kleur, vorm en maatvoering door omwonenden het 'lelijke eendje' werd genoemd. Streetartkunstenaar Pedro Dentinho heeft de muurschildering gemaakt en is met zijn bedrijf Arnhem Art verantwoordelijk voor een groot aantal muurschilderingen in Arnhem. In de wijk Spijkerkwartier bevinden zich meerdere vrij toegankelijke binnentuinen. Het bijzondere van deze tuinen is dat ze grotendeels door bewoners worden onderhouden. De bekendste zijn de Ecologische Tuin in de Prins Hendrikstraat, de Bestedelingentuin in de Spijkerstraat, de Achtertuin in de Schoolstraat en de Watertuin in de Parkstraat.

78

Glas-in-loodramen, om precies te zijn negentien stuks, bevinden zich in de vensterpartijen van de panden Driekoningenstraat 34, 40, 42, 41 en 43. Het zijn allemaal bovenlichten van circa een meter breed en ze bevinden zich zowel op de begane grond als op de eerste verdieping van de betreffende panden. De panden met de huisnummers 34, 41 en 43 hebben ieder zowel op de begane grond als op de verdieping drie van deze bovenlichten. Het pand met de huisnummers 40 en 42 is een dubbele woning en heeft op de begane grond drie van deze bovenlichten en op de eerste verdieping vier. De panden dateren derde kwart 19e eeuw. De glas-in-loodramen zijn van een latere datum, want dit soort glas-in-lood werd pas vanaf begin 20e eeuw in woningen toegepast.

Deze straat verder inlopend nemen we de eerste zijstraat links, de Driekoningendwarsstraat, en daarna de eerste straat rechts, de Poststraat. Die straat draait naar rechts (wij ook) en in de draai kijken we tegen een muurschildering aan van een koe.

We gingen in deze straat dus naar rechts. Aan het eind ervan slaan we linksaf (weer) de Driekoningenstraat in. Bijna aan het eind daarvan zien we links een grote muurschildering waar veel ophef over is geweest en dan met name omdat de lokale politieke partij Christen Unie er bezwaar tegen maakte.

Locatie: Poststraat 49

79

Slagerij Putman (2022) staat in de linkerbovenhoek van de muurschildering die is aangebracht aan de achterzijde van slagerij Putman in de Poststraat. Op de door Vincent William (eigenaar van Combolution) gemaakte muurschildering van circa vier bij vier meter wordt een grote bruin-witte koe afgebeeld met erboven zeven worsten aan kleine vleeshaken. Slagerij Putman is immers niet alleen een slagerij, maar ook een worstmakerij. De rookworsten van de slagerij zijn zelfs al meer dan tien keer bekroond als beste van Nederland.

Locatie: Driekoningenstraat 6

80

Erotica (2023) is kort voor de jaarwisseling 2023/2024 aangebracht tegen de zijgevel van erotiekwinkel Erotica, aan de rand van de voormalige rosse buurt van Arnhem. De muurschildering van de streetart-artisten Jemma Meekhof en Sander Valentijn bestaat feitelijk uit twee delen. Links een forse muurschildering van circa drie meter hoog en zes meter breed. Dit is het meest opvallende deel van de muurschildering, met een afbeelding van een op haar buik liggende vrouw in een strakke opvallende outfit met vrouwelijke rondingen. De muurschildering rechts is ongeveer drie bij drie meter en vertoont roserood verlichte ramen bij avond met achter die ramen raamprostituees en op straat mannelijke passanten. De muurschildering is een verwijzing naar de rosse buurt die zich tot eind 2005 decennialang in de achterliggende straten bevond.

Aan het eind van de straat slaan we rechtsaf en na een kleine 50 meter weer rechtsaf. We gaan nu de Hertogstraat in. Direct links in de hoek van deze straat staat zo'n elektriciteitskastje zoals genoemd in de inleiding.

De Hertogstraat inlopend stoppen we aan de linkerkant bij huisnummer 7. We kijken nu naar het putdeksel uit 1884 dat hier in het trottoir ligt. Van dit soort putdeksels liggen er een stuk of vijftien in de wijk.

We gaan verder in de Hertogstraat en nemen de eerste zijstraat links, de Driekoningendwarsstraat. Links bij huisnummer 91 is een rolluik met daarachter een paar parkeerplaatsen. Als het rolluik open is kun je genieten van een paar prachtige muurschilderingen.

Locatie: Hertogstraat 7

Locatie: Driekoningendwarsstraat 91

81

Putdeksels Arnhemsche Waterleiding-Maatschappij liggen op trottoirs door heel Arnhem en zijn gelegd tussen 1884 en 1940. Op de deksels staat de naam Compagnie Générale des Conduites d'Eau Liège. Dat was de Belgische moedermaatschappij van de Arnhemsche Waterleiding-Maatschappij, ook wel Compagnie des Eaux d'Arnhem genoemd. Dit Arnhemse dochterbedrijf was in 1882 opgericht. In totaal liggen er nog circa driehonderd van deze putdeksels op de trottoirs van de oudere wijken van Arnhem. De oudste putdeksels hebben als jaartal 1884, hier liggen er enige tientallen van. De 'jongste' putdeksels hebben als jaartal 1940. Op de putdeksels staat ook de tekst 'Hydrant Systeem Halbertsma'. Dit is een verwijzing naar ingenieur Hidde Halbertsma die het systeem van waterpompen, -reservoirs en -leidingen had ontworpen.

82

Zonder titel (2019) bestaat uit twee grote muurschilderingen in de onderdoorgang die de Driekoningendwarsstraat met de achterliggende parkeerplaats verbindt. Tegen een grijs-witte achtergrond zijn kleurige vlinders uitgebeeld. Beide door Tom Linnenbank (alias Dopie) gemaakte muurschilderingen zijn ruim twee meter hoog, maar de langgerekte is circa zes meter lang terwijl de kleinere circa drie meter lang is.

We gaan weer verder en draaien met de bocht mee naar rechts de Karel van Gelderstraat in. Bij het eerstvolgende kruispunt slaan we zo direct rechtsaf, maar eerst stoppen we op het kruispunt zelf en kijken we naar het hoekpand met de mooie sierankers links aan de andere kant van de straat.

Op de hoek van de straat tegenover dit pand zie je hier ook de in de inleiding genoemde uitvergroete afbeeldingen op de containers. Nu gaan we bij die kruising wel rechtsaf en gaan de Spijkerstraat in. Meteen rechts staat een woningblok dat in 2002 is aangewezen als gemeentelijk monument.

Locatie: Karel van Gelderstraat 27 / Spijkerstraat 172

Locatie: Spijkerstraat 255-269

83

Sierankers (1898) bevinden zich in de gevel van het hoekpand Karel van Gelderstraat 27 / Spijkerstraat 172. In de gevel in de Karel van Gelderstraat zijn het tweeëntwintig van die sierankers, in de gevel in de Spijkerstraat zijn het er veertien. Met een beetje fantasie lijken de sierankers op palmboompjes. Het oorspronkelijk uit vijf woningen bestaande pand is gebouwd in 1898 in opdracht van ene B. van de Waal. Hij was tevens een van de bewoners van het pand. Het woningblok werd medio 1900 door hem via zijn bedrijf (zonder rechtspersoonlijkheid) Arnhemsche Loterij-onderneming als prijs in een loterij aangeboden. De Arnhemsche Courant van 10 juli 1900 sprak er schande van en noemde het speculatie en hoopte dat het gezonde verstand van de Arnhemmers deze immorele onderneming zouden doen mislukken.

90 | Kunst- en cultuurroute Spijkerviertel

84

Bouwblok (circa 1855) bestaande uit vier panden met een beneden- en bovenwoning. Het bouwblok is een ontwerp van een onbekende architect en sinds 2002 een gemeentelijk monument. Het pand is gebouwd in een sobere neoclassicistische stijl en is symmetrisch van opzet, in die zin dat de begane grond voor de ene helft gespiegeld is aan de andere helft. De vensters van de eerste en tweede bouwlaag hebben zgn. persiennes, dit zijn zonneluiken met schuinstaande niet beweegbare latten. De gevel op de begane grond is gepleisterd, met een voegenpatroon dat natuursteen imiteert. En aan de bovenzijde wordt de gevel afgesloten door een houten kroonlijst met direct daaronder een houten zgn. bloktandlijst. Die bovenste bouwlaag wordt overigens mezzanino genoemd. Het lijkt een beetje op een halve verdieping, de vensters zijn ook veel kleiner, maar in feite is dit de zolder van de panden.

91 | Kunst- en cultuurroute Spijkerviertel

Verder lopend in de Spijkerstraat nemen we de eerste afslag links, weer de Emmastraat. Rechts bij huisnummer 12 stoppen we even, hier zijn nl. twee objecten te bewonderen.
Voor het eerste object kijken we naar boven naar de balkonsteunen.

Voor het tweede object kijken we naar de witte gevel en dan specifiek direct boven het linker keldervenster.

Locatie: Emmastraat 12

Locatie: Emmastraat 12

85

Open doekjes (1994) is een subtiel kunstwerk. Het zijn de steunpunten van een balkon. De decoratieve steunpunten zijn door kunstenaar Will Schropp uitgevoerd als openstaande theatergordijnen. De bewoners van het pand waren opdrachtgever voor het roodgeverfde houten kunstwerk.

86

Pijn in brons gestold (2017) is een klein bronzen monument op de plek van een granaataanslag in het woonhuis Emmastraat 12. Het door Gerard Philipsen ontworpen monument stelt een wond met hechtingen voor en verbeeldt de pijn. De tekst op het monument luidt: 'Een wond in oorlog geslagen pijn in brons gestold' en is bedacht door de Arnhemse acteur Jan Verhoeven. Het WOII-monument is een initiatief van de bewoners van het pand. Verhoeven was een bekende van hen en had de oorlogsjaren in de Emmastraat doorgemaakt.

Verder lopend nemen we de volgende afslag links, de Dullertstraat. We lopen naar het eind van die straat tot aan restaurant De Buren van Thialf aan je rechterhand. Het gebied aldaar, de voormalige locatie van openluchtzwembad Thialf, wordt Vrijstaat Thialf genoemd. De 'toegangspoort' laat daar geen onduidelijkheid over.

Meestal is het terrein geopend en kun je de playground betreden. Een stukje rechts achterin staat een afgelegen elektriciteitskastje dat door een onbekende graffiti-kunstenaar is ontdaan van alle lelijke graffiti.

Locatie: Dullertstraat 33

Locatie: Dullertstraat 33

87

Vrijstaat Thialf (2015) is de transformatie van het terrein van het voormalige zwembad Thialf. Het leegstaande zwembadgebouw is omgetoverd tot een restaurant en de oude bijgebouwen zijn nu in gebruik als werkplaats en buitenschoolse opvang. En het zwembad zelf en de bijbehorende ligweiden zijn veranderd in een grote playground. Wijkbewoner Erik Vos is de initiatiefnemer van Vrijstaat Thialf en samen met architect Peter Groot heeft hij de toegangspoort ontworpen. In het hek, dat toegang geeft tot de playground, is een portret van W.H. Dullert zichtbaar. In de bestrating ervoor liggen fototegels met oude afbeeldingen vanuit het kunstproject 'Sporen naar Thialf' van Carien Poissonnier. Zwembad Thialf werd in 1932 geopend op het voormalige terrein van IJclub Thialf. Het ontwerp was van de architecten E.J. Rothuizen en F. Wind. Eind jaren 50 heeft architectenbureau A.J. van der Meijden een grote renovatie (met enige aanpassingen) uitgevoerd.

88

Vlaamse gaai (2022) is aangebracht op een elektriciteitskastje op het terrein van Playground Thialf. Voor de meeste Arnhemmers beter bekend als het terrein van het voormalige zwembad Thialf. De beschildering is aangebracht door een onbekende streetart-artiest en hij/zij heeft de afgebeelde vogel voorzien van een zwembriljetje. Dit als een subtiële verwijzing naar het zwembad dat tot eind 80 tachtig op deze plek lag. Het beschilderde kastje hoort niet bij het project 'Arnhem kent kleur' van de gemeente Arnhem om een groot aantal elektriciteitskastjes kunstig te bestickeren om zo verloedering tegen te gaan.

We verlaten het terrein en gaan bij de uitgang linksaf weer de Dullertstraat in. Aan het eind van de straat gaan we linksaf (weer) de Emmastraat in. Iets verder de straat in, zien we links bij de huisnummers 45 t/m 51 weer bijzondere balkonsteunen.

Schuin tegenover deze woningen met opvallende balkon-steunpunten gaan we even de Parkstraat in. Na circa 50 meter is links de toegang tot een van de wijktuinen van het Spijkerviertel: de Watertuin. Bij binnenkomst gaan we eerst na circa 25 meter naar links. In een open plek ligt een grote schaal.

Locatie: Emmastraat 45

Locatie: Parkstraat 100

89

Balkon-steunpunten (rond 1880) in de vorm van meisjesfiguren. De balkons boven de voordeuren van vier portieken (Emmastraat 45 t/m 51) worden ondersteund door twee meisjesfiguren. Die balkon-steunpunten zijn neobarokke details, terwijl de witgepleisterde lijstgevels van de panden in principe neoclassicistisch zijn. De bouwstijl van de panden wordt dan ook eclecticisme genoemd, waarbij meerdere stijlen uit het verleden worden gecombineerd tot een nieuw geheel.

90

Waterschaal (1995) vinden we door, na binnenkomst in de Watertuin, direct een paadje naar links te volgen. De door Anjeliëk Blaauw ontworpen betonnen schaal bestaat uit meerdere lagen. Door de constructie lijkt het bovenste deel boven het onderste te zweven. Bij het verlaten van de Watertuin kijken we nog naar een door Carel Lanteris ontworpen eenvoudige putdeksel, midden op het pad dat ons terug naar de straat leidt.

In de wijk Spijkerviertel bevinden zich meerdere vrij toegankelijke binnentuinen. Het bijzondere van deze tuinen is dat ze grotendeels door bewoners worden onderhouden. De bekendste zijn de Ecologische Tuin in de Prins Hendrikstraat, de Bestedelingentuin in de Spijkerstraat, de Achtertuin in de Schoolstraat en de Watertuin in de Parkstraat.

We lopen rondom de schaal en volgen het pad langs een betonnen muur. Wie goed kijkt ziet in deze betonnen muur een gedicht. In de loop der jaren zijn de woorden wel langzaam vervaagd.

Wij verlaten direct deze wijktuin, maar niet voordat we rond hebben gelopen om te genieten van de diverse verrassende doorkijkjes. We verlaten nu de tuin op dezelfde wijze als we gekomen zijn en slaan vanuit de entree van de wijktuin rechtsaf de Parkstraat in. Aan het eind gaan we weer rechtsaf en zijn we weer in de Emmastraat. Rechts bij huisnummer 68 stoppen we even om naar een subtiel kunstwerkje te kijken.

Locatie: Parkstraat 100

Locatie: Emmastraat 68

91

Een gedicht (1995) bestaat uit subtiële dichtregels die verwijzen naar de natuur (kroezig water, wolkig westen, druppelend geweest, slobberend kroos, ronde druppel). De teksten zijn ontleend aan het gedicht Mei van Herman Gorter (1864-1927). Kunstenaar Tom van der Noordt noemt het een dichtelijke beschrijving van de natuur in 39 woorden. De teksten zijn aangebracht tegen de achterwand van de Watertuin.

92

TC is een subtiel gevelmozaïek in vale tinten rood, groen, geel en grijs op heuphoogte links van de portiek. De lichtgrijze initialen zijn waarschijnlijk van een kunstenaar die op dit adres heeft gewoond.

De huizen hier tegenover dateren allemaal zo rond 1885 en het grote witte pand met de huisnummers 67 en 69 is een gemeentelijk monument. Maar wij lopen iets verder en stoppen even bij het imposante pand met de huisnummers 71 en 73, een rijksmonument met fraaie details.

Het naastgelegen pand met de huisnummers 75 en 77 oogt veel minder imposant maar is ook een rijksmonument.

Locatie: Emmastraat 71

93

Leeuwenkop (1885) met een gedrapeerd doek in de bek bevindt zich boven de balkondeur van de eerste verdieping van Emmastraat 71. Het pand, een dubbel herenhuis met de huisnummers 71 en 73, is een rijksmonument en is gebouwd in eclectische stijl.

Locatie: Emmastraat 75

94

Mannenkoppen (1890) ondersteunen het balkon van de eerste verdieping van het dubbele herenhuis Emmastraat 75-77. Het lijkt of de mannenkoppen een krullenpruik op hebben, dat kunnen echter ook florale motieven zijn. Het pand in neorenaissance-stijl is een rijksmonument.

Tegenover deze huizen is de volgende wijktuin, het Emmaplantsoen. Er middenin staat sinds kort een van de tuinbanken die in de inleiding worden genoemd.

Deze wijktuin bevindt zich aan het eind van de Boulevard Heuvelink. Deze straat is dus genoemd naar H.J. Heuvelink jr., die in de tweede helft van de 19e eeuw het stedenbouwkundig ontwerp maakte voor dit gebied, het zgn. Boulevardplan. In deze straat gaan we eerst rechts naar het pand met huisnummer 191. Let hier op de opvallende tegeltableaus.

Locatie: Emmastraat (Emmaplantsoen)

Locatie: Boulevard Heuvelink 191

95

Tuinbanken (2025), drie stuks, zijn gemaakt door Bart Lucassen voor drie wijktuinen in het Spijkerviertel. De kunstig gemaakte banken zijn of worden geplaatst in de Watertuin, de Kruidentuin en het Emmaplantsoen. De banken zelf zijn gemaakt van hout van een oude eik uit Park Klarenbeek, de houtsculpturen zijn gemaakt van hout van acaciabomen uit de Parkstraat. De bank in de Watertuin is geïnspireerd op kwakkende klikkers, de bank in de Kruidentuin is geïnspireerd op een tuinboonplant en de bank in het Emmaplantsoen is geïnspireerd op de voormalige Arnhemse Passementenfabriek iets verderop in de straat (zie routenummer 97).

96

Tegeltableaus (1902) in art-nouveaustijl boven de ramen van de eerste verdieping. Bij elk raam drie rechthoekige tableaus met op de buitenste tableaus verschillende bloeiende bloemen en op de middelste tableaus 'AD' en '1902'. Boven de ramen op de begane grond ook twee tableaus, beide met afbeeldingen van timmermangereedschappen (schaaf, driehoek, hamer, passer, tang). Het pand, een ontwerp en het eigen woonhuis van architect H.H. Jansen, is sinds 2000 een rijksmonument.

We gaan verder de straat in en passeren links aan de andere kant van de weg het pand met in de voorgevel een groot tegeltableau met de woorden Arnhemsche Passementfabriek. In deze fabriek werden in het verleden passementen (dat zijn bepaalde vormen van textielversieringen) gemaakt.

Een paar deuren verder staat in de voortuin een grote natuurstenen haan te pronken.

Locatie: Boulevard Heuvelink 160

Locatie: Boulevard Heuvelink 152

97

Arnhemsche Passementenfabriek (rond 1894) was het bedrijf van J.W. van der Pot die eerder zijn bedrijf had in de Wielakkerstraat in Arnhem en later in de Weverstraat in Arnhem. Op de nieuwe locatie heette het bedrijf Arnhemsche Passement- en Bandfabriek. Passementen zijn verschillende vormen van textielversieringen zoals franje, koord, tressen, sierbanden en gordijnkwasten. Op de begane grond van het pand was het bedrijf gevestigd, op de verdiepingen waren bovenwoningen gesitueerd. Jaren later heeft in het pand ook nog het garagebedrijf (met benzinepomp) Zijm's Boulevard Garage N.V. gezeten. Nadat het garagebedrijf was vertrokken is het pand gerenoveerd en heringericht. Tegenwoordig zijn er meerdere woningen in het pand ondergebracht. Opvallend aan het pand zijn de fraai bewerkte sierankers, in totaal zestien stuks, en natuurlijk het grote tegeltableau (naar ontwerp van wijkbewoner Erik Vos) met de naam van het pand.

98

Rode haan (1952) is een natuurstenen beeld van ruim een meter hoog. Het beeld staat in de voortuin van de woning Boulevard Heuvelink 152. De haan stond oorspronkelijk, samen met een andere, identieke haan, op het dak van Het Vrije Volk-pand aan het Gele Rijders Plein. Voordat de haan op de huidige plek terechtkwam, stond hij een aantal jaren voor het vakbondsgebouw De Opbouw (Het Rode Bastion) aan de Velperweg 13. De andere haan staat bij een boerderij in Sinderen. Kunstenaar John Grosman maakte voor de Grote Eusebiuskerk bijna dezelfde haan, maar wel in een kleiner formaat.

We gaan weer verder en passeren links aan de andere kant, de Prins Hendrikstraat. Vrij snel gaan we na huisnummer 51 de volgende wijktuin bezoeken, de Ecologische Tuin. Al genietend rondlopend kom je in deze tuin drie objecten tegen. Ten eerste, als je bij binnenkomst het paadje naar links volgt, het grote rode beeld dat de meesten onder ons ongetwijfeld doet denken aan beelden op het Paaseiland in de Stille Oceaan.

De verborgen wijktuin binnenkomend, is er recht voor je een soort open ruimte met een kleine waterpartij. Aan de rand van die waterpartij staat een opvallend hekwerk.

Locatie: Prins Hendrikstraat 51

Locatie: Prins Hendrikstraat 51

99 ➔

Moi (1986) staat enigszins verdekt opgesteld in de Ecologische Tuin en heeft een exotische uitstraling. Door het door Arild Veld gemaakte metershoge beeld van baksteen en cement waan je je even op Paaseiland. In de wijk Spijkerviertel bevinden zich meerdere vrij toegankelijke binnentuinen. Het bijzondere van deze tuinen is dat ze grotendeels door bewoners worden onderhouden. De bekendste zijn de Ecologische Tuin in de Prins Hendrikstraat, de Bestedelingentuin in de Spijkerstraat, de Achtertuin in de Schoolstraat en de Watertuin in de Parkstraat.

100 ➔

Hekwerk in de Ecologische Tuin gemaakt door Arild Veld. Het traliwerk is circa een meter hoog en grofweg tien meter in omtrek. Het bestaat uit ronde vormen, kikkervisjes voorstellend. In de wijk Spijkerviertel bevinden zich meerdere vrij toegankelijke binnentuinen. Het bijzondere van deze tuinen is dat ze grotendeels door bewoners worden onderhouden. De bekendste zijn de Ecologische Tuin in de Prins Hendrikstraat, de Bestedelingentuin in de Spijkerstraat, de Achtertuin in de Schoolstraat en de Watertuin in de Parkstraat.

Tegen de achterkant van de waterpartij staat een klein onopvallend beeldje op een sokkel.

We verlaten de wijktuin op dezelfde wijze als we zijn binnengekomen en gaan linksaf en direct daarna rechtsaf. We komen nu weer uit op de Boulevard Heuvelink. Het imposante hoekpand rechts met de huisnummers 137 t/m 149 is niet te missen. Bij huisnummer 141 is een mooie gevelsteen in de gevel aangebracht.

Locatie: Prins Hendrikstraat 51

101

Verwondering (2018) staat in de Ecologische Tuin. Het kleine bronzen beeldje was de tweede prijs die de bewonerscommissie Prins Hendrikstraat-Parkstraat in 2018 won tijdens de landelijke verkiezing van de beste bewonerscommissie. Kunstenaar Carel Lanter maakte een betonnen omhulsel voor het zeer kleine beeldje. Hij plaatste het beeldje-in-omhulsel op een metalen buis in de Ecologische Tuin.

Locatie: Boulevard Heuvelink 141

102

Gevelsteen J. Beijer (1894) bevindt zich op heuphoogte links naast de entree van het pand Boulevard Heuvelink 141. Op de steen de naam J. Beijer, de ontwerper en bouwer van het pand, of beter gezegd, van de rij herenhuizen. Het betreft de huisnummers 137, 139, 141, 143, 145, 147 en 149. De opvallende rij bijna symmetrische herenhuizen is gebouwd in een eclectische stijl en is sinds 2000 een rijksmonument. De huisnummers 137 en 139 hebben gezamenlijk een portiek. De huisnummers 141, 143, 145 en 147 hebben per twee een eigen, direct naast elkaar gelegen, identieke portiek. Het hoekpand met huisnummer 149 heeft een zelfstandige portiek en wijkt minimaal af ten opzichte van de andere panden. De drie balkons met balustrades in de tweede bouwlaag zijn qua grootte afwijkend van elkaar. Op de gevelsteen staat ook nog 'O.I. AMBT. B.O.W.', de afkorting voor 'Oost-Indisch ambtenaar Burgerlijke Openbare Werken'.

We steken nu de Boulevard Heuvelink over en gaan aan de andere kant van de weg naar het dubbele herenhuis met de huisnummers 108 en 110. Naast de voordeur van huisnummer 108 hangt een kleine plaquette.

We vervolgen onze weg en passeren nog twee gemeentelijk monumenten, nl. de huisnummers 98 en 100. Ter hoogte van huisnummer 98 steken we de straat over, gaan aan de andere kant van de weg verder en draaien met de bocht mee naar rechts, nog steeds Boulevard Heuvelink. Direct na de bocht zie je aan de andere kant van de weg de voormalige technische school Boulevard Heuvelink. Deze voormalige technische school is in 2018 getransformeerd tot een modern wooncomplex. We gaan daar naar binnen, maar kijk wel goed uit met oversteken, kies voor een officiële oversteekplaats. De deur naar het voorportaal is altijd toegankelijk. Bij binnenkomst zien we eerst links een buste.

Locatie: Boulevard Heuvelink 108

Locatie: Boulevard Heuvelink 48

103

Willem Diehlprijs, om precies te zijn de publieksprijs, werd in 2011 uitgereikt aan het restauratieplan dat de particuliere eigenaren hadden laten uitvoeren aan het pand Boulevard Heuvelink 108. Het pand, samen met huisnummer 110 een dubbel herenhuis, is gebouwd in eclectische stijl naar (vermoedelijk) een ontwerp van architect H.J. Heuvelink jr. Het is gebouwd rond 1885 en sinds 1989 een gemeentelijk monument. Het dubbele herenhuis er rechts naast, de huisnummers 104 en 106, is een paar jaar eerder gebouwd en is vermoedelijk ook een ontwerp van Heuvelink. Heuvelink zelf staat vanaf 1898 in het telefoonboek met als adres Boulevard Heuvelink 112. Dat eind 19e eeuw gebouwde pand bestaat niet meer. De Willem Diehlprijs is een Arnhemse architectuurprijs die middels stemming om de twee jaren, voor het eerst in 2007, wordt uitgereikt aan een project voor beste restauratie, renovatie of herbestemming in Arnhem.

104

Buste van mr. baron B.P. van Verschuer (1913), gemaakt door Cornelis Beets, hangt links in de entree van de Boulevard, de voormalige Technische School. Van Verschuer zette zich in voor de huisvesting van minderbedeelden en was een groot pleitbezorger voor de ambachtsschool (vanaf 1957 Technische School). De in 1895 geopende 'moderne ambachtsschool', sinds 2000 een gemeentelijk monument, is een ontwerp in neorenaissance stijl van J.W.C. Tellegen en C. de Ligt. In zowel de linkse als de rechtse topgevel van het gebouw zijn gevelstenen aangebracht met de tekst 'ANNO 1874' en 'ANNO 1895'. 1874 refereert aan het jaartal dat de eerdergenoemde baron Van Verschuer in Arnhem een ambachtsschool stichtte, 1895 refereert aan de opening van de school in 1895. Na diverse verbouwingen en uitbreidingen, o.a. midden jaren 50 naar ontwerp van de Arnhemse architect G. Feenstra, is de voormalige school in 2018 door opZoom Architecten getransformeerd tot een modern woongebouw.

In het voorportaal is rechts op een paar meter hoogte een mozaïektableau tegen de wand aangebracht.

Kijken we door de afgesloten glazen deur naar de achterliggende ruimte dan zien we rechts in een gevelhoek een keramisch kunstwerk.

Locatie: Boulevard Heuvelink 48

Locatie: Boulevard Heuvelink 48

105

Mozaïektableau (±1956) bij de entree van de Boulevard, de voormalige Technische School. Het kleurrijke mozaïektableau van bijna twee bij drie meter bestaat uit een zwaaiende man met daaromheen een lichtmast, een steenfabriek (waarschijnlijk), een tandwiel met gekleurde vleugels en een haan. Midden jaren 50 heeft er een grote renovatie en aanpassing van de school plaatsgevonden, het mozaïek is toen door Pierre van Rossum aangebracht in de entree van de school.

106

Vlijt (1956) is een keramisch reliëf dat zichtbaar is vanuit de entree van de Boulevard, de voormalige Technische School. Het kunstwerk in vaalblauw, geelgroen en rood hangt op circa drie meter hoogte tegen de muur. Kunstenaar Jac Maris kreeg de opdracht door zijn lidmaatschap van de vereniging Scheppend Ambacht Gelderland (SAG).

Als we opnieuw door de afgesloten glazen deur kijken, maar nu naar de direct in het verlengde van de deur liggende trap, dan kan het grote glas-in-loodraam je niet zijn ontgaan.

We verlaten het voormalige schoolgebouw en gaan direct linksaf. We gaan dan direct daarna weer linksaf en komen uit op het parkeerterrein van het pand. Aan het eind van dat parkeerterrein gaan we naar links en zien dan direct links op de gevel een muurschildering.

Locatie: Boulevard Heuvelink 48

Locatie: Boulevard Heuvelink 48

107

Het wentelende leven (1956) is een groot glas-in-loodraam in het trappenhuis van de Boulevard, de voormalige Technische School. In het raam staat een jonge werkmansfiguur met daaromheen de symbolen voor ambacht, techniek en industrie. Drie van de vier elementen – aarde, water en lucht – zijn ook symbolisch uitgebeeld. Het vierde element – vuur – houdt de jonge werkmansfiguur in zijn handen. Het kleurrijke raam is gemaakt door de Nijmeegse kunstenaar Jan van Doorn.

108

Oude ambachten (2018) is een muurschildering aan de achterzijde van de Boulevard, de voormalige Technische School. De school werd in 2018 getransformeerd tot een modern wooncomplex. Kunstenaar Denny Baggen schilderde op de muren in contouren oude ambachten waarover in het verleden onderwijs werd gegeven op de school. Alles in grijs-wit. Men mag raden welke beroepen er te zien zijn.

We gaan nu naar de paar laatste objecten van deze zeer uitgebreide kunst- en cultuurroute.
We verlaten het parkeerterrein, gaan naar links en passeren dan direct het dubbele woonhuis met de huisnummers 40 en 42.

Iets verderop steken we bij de oversteek over naar de andere kant van de weg en gaan dan in het verlengde van de oversteek een klein stukje de Rietgrachtstraat in. Het hoekpand rechts valt op door het verschil in uiterlijk tussen de gevel aan de zijde Boulevard Heuvelink en de gevel aan de zijde Rietgrachtstraat.

Locatie: Boulevard Heuvelink 40-42

Locatie: Rietgrachtstraat 45

109

Dubbel woonhuis (circa 1885) is gebouwd naar ontwerp van een onbekende architect in een eclectische stijl. Er zijn dus meerdere stijlen uit het verleden gecombineerd tot deze nieuwe stijl. De speklagen, vensters met segmentbogen, de sluitstenen en het detail siermetselwerk zijn afkomstig uit de neorenaissance, de uitspringende daklijst en de stroken met blauw-witte tegeltjes zijn neoclassicistisch en het fronton in de top rechts (links is dit in het verleden verwijderd) is neobarok. Los van dit fronton zijn de woningen (beide een gemeentelijk monument) symmetrisch, waarbij opvalt dat de woning rechts groen is geschilderd waardoor bepaalde details niet meer goed zichtbaar zijn. Het rechtse woonhuis, huisnummer 40 dus, is van circa 1900 tot circa 1920 in gebruik geweest als 'Kook- en Huishoudschool' en heeft daarna weer een woonfunctie gekregen.

116 | Kunst- en cultuurroute Spijkerviertel

110

Driedubbel herenhuis (rond 1895) is een groot hoekpand met als adressering Rietgrachtstraat 45 en Boulevard Heuvelink 11-13. De ingangen van de twee bovenwoningen liggen aan de Boulevard Heuvelink, de ingang van de benedenwoning ligt aan de Rietgrachtstraat. Het pand in de neorenaissance-stijl is van een onbekende architect en sinds 2000 een rijksmonument. Het pand is opgebouwd uit een souterrain, drie in hoogte afnemende bouwlagen, waarvan de bovenste laag waarschijnlijk in 1919 is aangebracht, en een zolderverdieping. Opvallend aan de zijde Rietgrachtstraat zijn de twaalf zgn. blindvensters met metselmozaïek, in dit geval een regelmatig patroon van gele en rode bakstenen. Alle vensters van het pand worden afgesloten door een segmentboog met (opnieuw) metselmozaïek. Aan de achterzijde van het pand bevindt zich een grote houten serre met aan de bovenrand ervan mooi ajourwerk (opengewerkt decoratief houtsnijwerk).

117 | Kunst- en cultuurroute Spijkerviertel

We blijven aan deze zijde van de Boulevard Heuvelink en lopen richting de Rijnbrug/John Frostbrug. We lopen dan langs een brede muurschildering waarop de helden uit de tekenfilmserie The Flintstones prominent zichtbaar zijn. Links aan het eind van de beschilderde wand gaat de muurschildering ook nog 'de hoek om'.

Verder lopend slaan we rechtsaf en gaan via de Eusebiusbuitensingel richting het beginpunt van deze kunst- en cultuurroute. Onderweg komen we nog langs het rijksmonument met huisnummer 38 en weer iets verder bij huisnummer 33 stoppen we even.

Locatie: Boulevard Heuvelink 5

Locatie: Eusebiusbuitensingel 33

111

The Flintstones (2023) is een circa vijftien meter brede muurschildering die door Arnhem Art (Pedro Dentinho, alias Esone) is aangebracht op de dichtgetimmerde winkelgevel van het pand Eusebiusbuitensingel 5. In het pand was meubelzaak Aro Wonen gevestigd. In voorjaar 2022 heeft hier een grote brand gewoed, om die reden is de voorgevel ook dichtgetimmerd. Door het begin 2023 aanbrengen van de muurschildering is de trieste aanblik veranderd in een kleurrijke lust voor het oog. Op een mosgroene achtergrond is links Dino te zien met daarnaast de naam ESONE in verschillende kleuren fantasieletters. In het midden zijn Fred Flintstone en Barney Rubble afgebeeld. En rechts daarvan is weer een naam in verschillende kleuren fantasieletters aangebracht met daarnaast Wilma Flintstone en rechts bovenin de naam 'ARNHEMART'.

112

R.K. U.L.O. SCHOOL (1922) staat op de gevelsteen die is aangebracht boven de entree van de voormalige U.L.O. school voor meisjes aan de Eusebiusbuitensingel. Links van deze zachtgele gevelsteen staat in een hardstenen kraagsteen 'ANNO' en rechts '1922'. Beide woorden zijn nauwelijks leesbaar. Het pand is een rijksmonument en ontworpen door de Arnhemse architect A. Bernsen in een stijl met invloeden van neo-Hollandse renaissance en de neogotiek. Goed zichtbaar zijn de vijftien Y-vormige smeedijzeren ankers en de opvallende bovenrand (genaamd blinde korfbog) van de acht vensters. Een ander mooi detail is de afsluitende segmentboog met uitgemetselde bloktandlijst boven de entree.

We gaan nu naar het laatste object van de kunst- en cultuurroute Spijkerviertel.

We lopen verder in de Eusebiusbuitensingel, gaan bij de eerstvolgende straat, met op de hoek de Portugese koffiebar Bomboca, rechtsaf en houden daar bij de splitsing links aan. Dit is weer de Parkstraat. Zo direct gaan we tegenover huisnummer 18 de 1e Spijkerdwaarsstraat in. Maar eerst kijken we naar het pand met huisnummer 18 zelf, of nog beter gezegd, het blok woningen met de huisnummers 18-20-22.

Locatie: Parkstraat 18-20-22

113

Blok van drie herenhuizen (rond 1870) die, naar zeggen, zijn ontworpen door H.J. Heuvelink jr. Hij wordt ook in de inleiding genoemd als degene die het stedenbouwkundig ontwerp heeft gemaakt van het Boulevardplan dat in het laatste kwart van de 19e eeuw tot bloei kwam en waarvan nog vele monumentale woningen in de wijk te vinden zijn. De herenhuizen in eclectische stijl zijn voor het overgrote deel gelijk aan elkaar. Dat wil zeggen dat de twee buitenste panden t.o.v. elkaar zijn gespiegeld. Het middelste pand, tegenwoordig met een afwijkend gekleurde gepleisterde gevel, heeft een fronton met omlopende kroonlijst, terwijl de twee buitenste panden een rondlopende kroonlijst hebben. Dit verschil in kroonlijsten is ook aanwezig boven de raampartijen op de eerste verdieping.

Voor wie er nog niet genoeg van heeft moet ook iets verderop even naar de huisnummers 25 en 30 kijken, Dat zijn beide ook rijksmonumenten.

Maar wij gingen dus de straat tegenover huisnummer 18 in, de 1e Spijkerdwarsstraat. Die lopen we helemaal rechtdoor uit, we draaien iets verderop dus niet naar rechts mee, en komen weer uit in de Spijkerstraat tegenover routenummer 2. Hier slaan we rechtsaf en ongeveer 100 meter verder zie je links wijkcentrum De Lommerd, het startpunt van de route.

We hopen dat je veel plezier hebt beleefd aan deze kunst- en cultuurroute Spijkerkwartier.

Elektriciteitskastjes Spijkerkwartier

Vanaf 2022 heeft de gemeente Arnhem een project gestart om een groot aantal grijze en saaie (en vaak ook ondergeklieerde) elektriciteitskastjes te verfraaien met kleine kunstwerkjes. Naast betrokkenheid van Ontwerpplatform Arnhem (O.P.A.) is ook Plaatsmaken daar nauw bij betrokken. Inmiddels zijn er al tientallen van deze elektriciteitskastjes onder handen genomen. Onder andere in Klarendal, rondom Rozet en de Korenmarkt, in De Laar en in Malburgen-Oost (in winkelcentrum Drieslag). De maker(s) van de kunstwerkjes is per wijk verschillend en betreft altijd een kunstenaar(s) uit Arnhem. In voorjaar 2023 zijn ook zeven elektriciteitskastjes in het Spijkerkwartier omgetoverd tot kleine pareltjes.

Elektriciteitskastjes Modekwartier

Vanaf 2022 heeft de gemeente Arnhem een project gestart om een groot aantal grijze en saaie (en vaak ook ondergeklieerde) elektriciteitskastjes te verfraaien met kleine kunstwerkjes. Naast betrokkenheid van Ontwerpplatform Arnhem (O.P.A.) is ook Plaatsmaken daar nauw bij betrokken. Inmiddels zijn er al tientallen van deze elektriciteitskastjes onder handen genomen. Zo ook een achtal verwijzend naar het Modekwartier. En opnieuw als onderdeel van het project 'Arnhem bekend kleur' van Ontwerp Platform Arnhem (O.P.A.), Gemeente Arnhem en Platform Binnenstad Arnhem. Maar hoor ik velen denken: Modekwartier is toch Klarendal? Dat is natuurlijk helemaal correct, maar deze elektriciteitskastjes staan op de routewegen richting het Modekwartier. Waarvan vijf in de wijk Spijkerkwartier.

Locatie: Spijkerkwartier (divers)

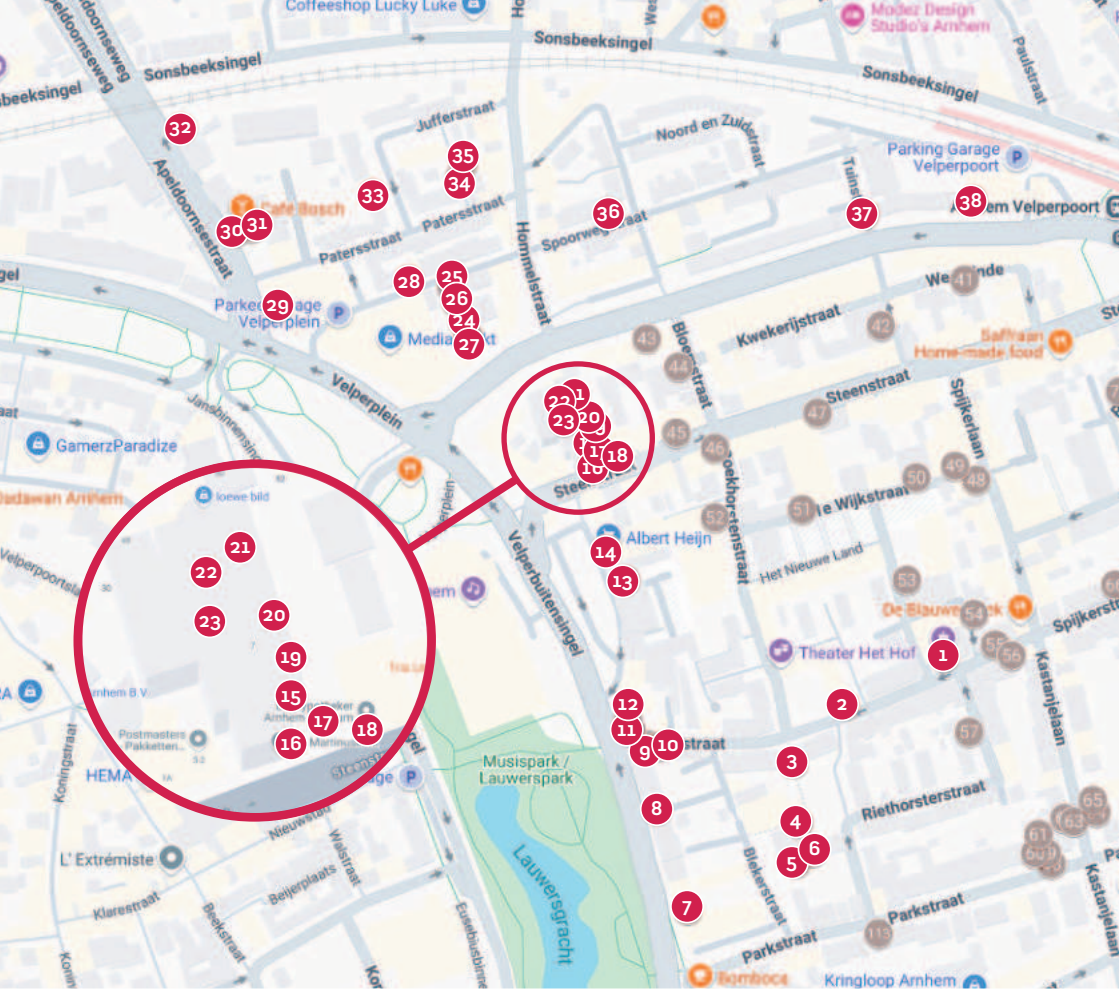
Locatie: richting Modekwartier

Elektriciteitskastjes Spijkerkwartier (2023) zijn zeven naar ontwerp van WhiteNoiseDada (van de designers Charley Reijnders en Klaas Kuiken) bewerkte elektriciteitskastjes. Op en tegen de kastjes zijn in geel, zwart en rose hardplastic sjablonen aangebracht met daarop in grote letters WE NEED WATT?! en in kleine letters allerlei prikkelende statements. De nummers op de foto verwijzen naar de plekken waar de streetarts op de elektriciteitskastjes zijn aangebracht. 1 = Spijkerstraat 245. 2 = Spijkerlaan t.o. 60. 3 = Velperbuitensingel 1. 4 = Emmastraat 5. 5 = Hertogstraat 1. 6 = Karel van Gelderstraat hoek Dullertstraat. 7 (niet op de afbeelding) = Velperbuitensingel 18. De streetarts zijn onderdeel van het project 'Arnhem bekend kleur' van Ontwerp Platform Arnhem (O.P.A.), Gemeente Arnhem en Platform Binnenstad Arnhem.

Elektriciteitskastjes Modekwartier (2022) zijn acht, naar ontwerp van Nikolaas van Dijck (eigenaar van Rolling Vinyl) opvallend bestickerde elektriciteitskastjes. Op de bovenkant van de kastjes staat 'Dora en Pluis bezoeken het Modekwartier'. Op de kastjes zijn dan ook twee vrolijke poppetjes afgebeeld (Dora en Pluis) die bepaalde situaties uitbeelden met verwijzingen naar specifieke bedrijven in het Modekwartier. De nummers op de foto verwijzen naar de plekken waar de streetarts op de elektriciteitskastjes zijn aangebracht. 1 = Van Muijlwijkstraat 2 (verwijzing naar modewinkels). 2 = Van Muijlwijkstraat 64 (verwijzing naar een wijkstrandje). 3 = Van Muijlwijkstraat 68 (verwijzing naar galerieën). 4 = Van Muijlwijkstraat 250 (verwijzing naar de horeca). 5 = Hommelstraat 44 (verwijzing naar Libertas en Konijnenvoer). 6 = Hommelseweg 99 (verwijzing naar vreemde figuren). 7 = Nijhoffstraat 35 (verwijzing naar tattoo- en barbershops). 8 = Willemstraat 18 (verwijzing naar molen De Kroon).

- 27. Kok, Piet
- 28. Architect onbekend
- 29. Architectbureau C. Nap en G. van Ede
- 30. Veld, Arild
- 31. Sivanski / Andre HZS
- 32. Karski
- 33. Maris, Jac
- 34. Dros, Esmée / McMillan, Benjamin
- 35. Lastplak streetart collectief
- 36. Onbekend
- 37. Sommeren, Linda van / Vries, Petra de
- 38. Verfbrigade (Os, Thomaz van / Hilhorst, Friso)

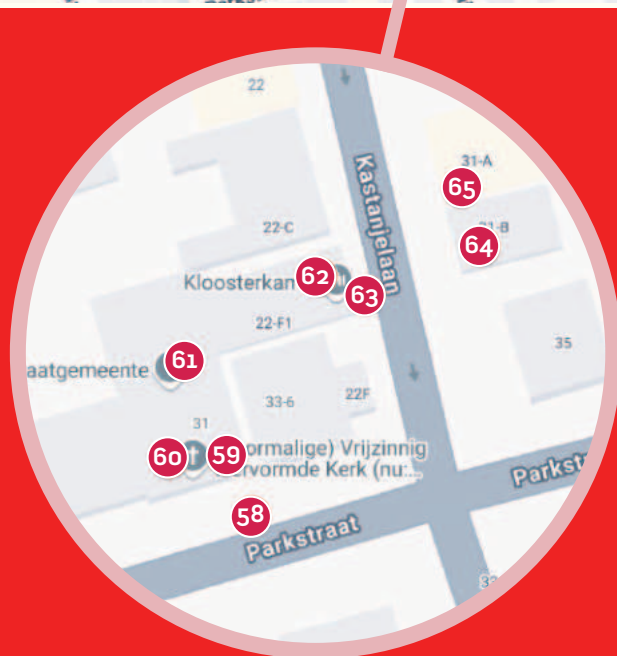
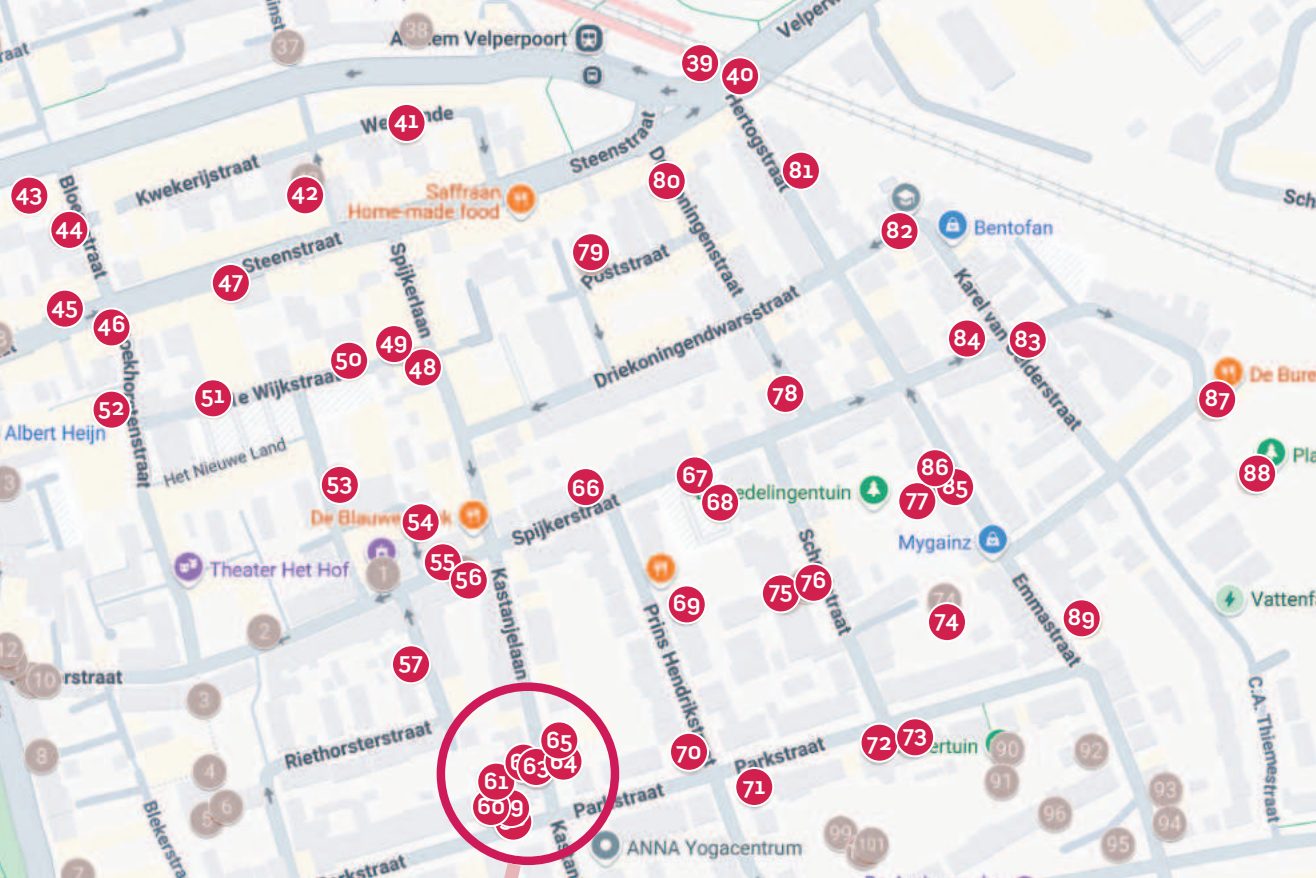

Legenda 1

1. Architect onbekend	9. Lanters, Carel	19. Stracké, Frans
2. Brouwer, Willem Coenraad	10. Sivanski / Andre HZS	20. Onbekend
3. FeLeon (alias van Fernando Leon)	11. Onbekend	21. Mengelberg, Friedrich Wilhelm
4. Coppelmans, Frans	12. Coers, G.T. ?	22. Deuss, Albert
5. Beek, Marius van	13. Onbekend	23. Kleef, Ben van
6. Jacobs, Frans	14. Onbekend	24. Freem, A.R.
7. Strik, Maria	15. Tepe, Alfred	25. Onbekend
8. Berends, H.C. ?	16. Maas, Johannes Petrus	26. RoosArt (Rosalie de Graaf)
	17. Onbekend	
	18. Haikes, J.C.	

Scan de QR code met je mobiel!

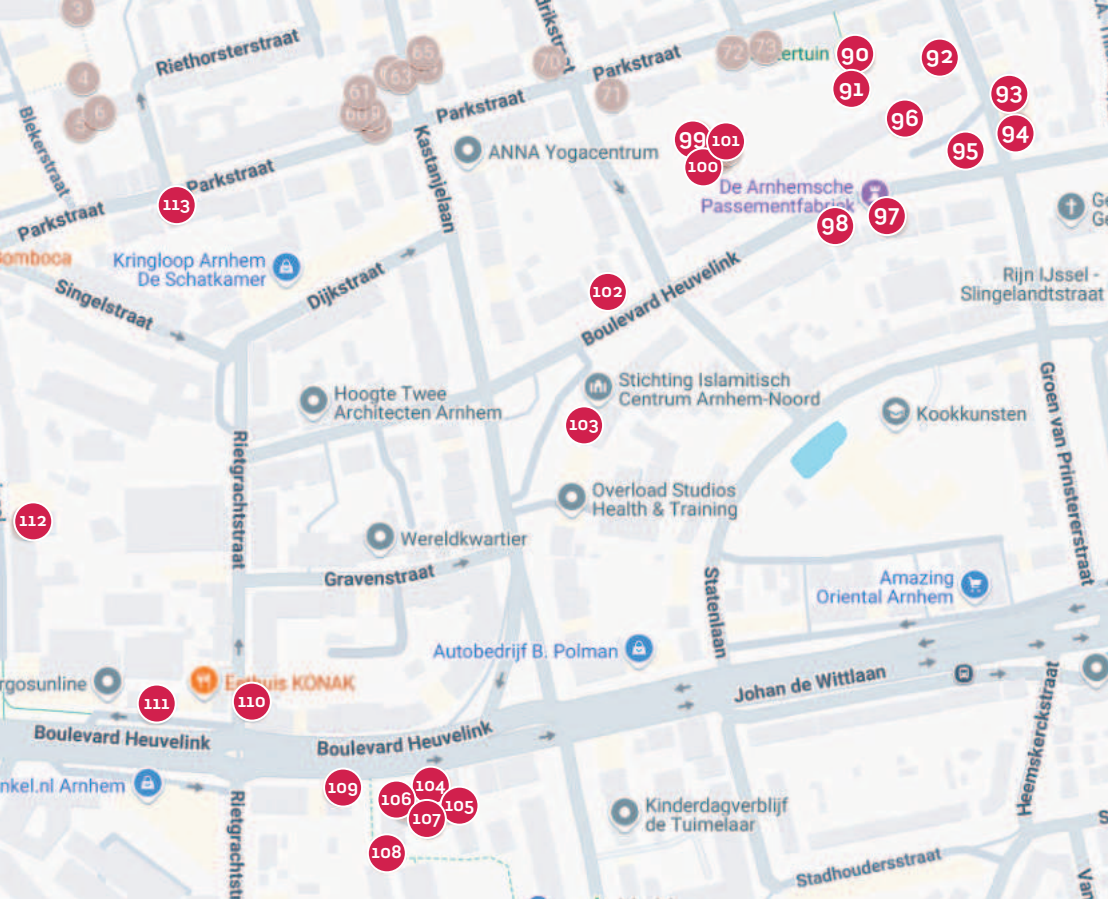

Scan de QR code
met je mobiel!

Legenda 2

39. Gaast, K. van der	65. Symons, Jerome / Molen, Evert van der
40. Dentinho, Pedro (alias Esone) / Linnenbank, Tom (alias Dopie) / Arnhem Art	66. Sluijters, J.H. van
41. Dentinho, Pedro (alias Esone) / Linnenbak, Tom (alias Dopie) / Fatou / Arnhem Art	67. Lanthers, Carel
42. Rouse 2 Action	68. Lanthers, Carel
43. Bosch, Wouter van de	69. Architect onbekend
44. Tesselhoff, Sjaak	70. Architect onbekend
45. Simple (Sander Valentijn)	71. Architecten Van Gendt en Nieraad
46. Andriessen, Cliff	72. Berg, J.G. van den
47. Onbekend	73. Onbekend
48. Dentinho, Pedro (alias Esone)	74. Groot Zevert, Rob
49. Strapats + Erker	75. Onbekend
50. Onbekend	76. Prodesse Conamur
51. Alberts, Marcel	77. Dentinho, Pedro / Arnhem Art
52. Bakker, W.	78. Onbekend
53. Alberts, Marcel	79. Combolution (William, Vincent)
54. Alberts, Marcel	80. Valentijn, Sander / Meekhof, Jemma
55. Onbekend	81. Arnhemsche Waterleiding-Maatschappij
56. Onbekend	82. Linnenbank, Tom (alias Dopie)
57. Schimmel, Roland	83. Architect onbekend
58. Ven, Ron van de	84. Architect onbekend
59. Broekhuizen, H.B. van	85. Schropp, Will
60. Schilling, Henk	86. Philipsen, Gerard (tekst Jan Verhoeven)
61. Kuiler, Kees	87. Vos, Erik / Groot, Peter
62. Wijkmans, J.H.	88. Onbekend
63. Schoneveld, Ilse	89. Onbekend
64. Onbekend	

Colofon

Tekst:

Theo Brink (met advies van Jan Vredenberg)

Fotografie:

Theo Brink (foto 64 Erik Vos)

Routetesters:

Egbert Bouwhuis, Reinout Dubbelman en Louis Verhaar

Vormgeving:

Marieke Philipsen, Rozet

Drukwerk:

Drukwerkdeal

www.arnhemsekunst.com

Deze route kwam tot stand dankzij Werkgroep Spijkerkwartier, TLO Spijkerkwartier, Arnhemse Broek en Centrum, Rozet en Stichting Kunst in de Publieke Ruimte in Arnhem.

Scan de QR code
met je mobiel!

Legenda 3

90. Blaauw, Anjeliëk	100. Veld, Arild	107. Doorn, Jan van
91. Noordt, Tom van der	101. Lanthers, Carel	108. Baggen, Denny
92. Onbekend	102. Onbekend	109. Architect
93. Onbekend	103. CASA, Centrum	onbekend
94. Onbekend	voor Architectuur	110. Architect onbekend
95. Lucassen, Bart	en Stedenbouw	111. Arnhem Art (Esone
96. Onbekend	Arnhem	Art)
97. Architect onbekend	104. Beets, Cornelis	112. Bernsen, A.
98. Grosman, John	105. Rossum, Pierre van	113. Heuvelink, H.J. jr.
99. Veld, Arild	106. Maris, Jac	

Eerder verschenen in deze wijkenreeks:

- Elderveld-Schuytgraaf, december 2020
- Velperweg e.o., september 2021
- Burgemeesterswijk, november 2021
- St. Marten / Sonsbeek, februari 2022
- Rijkerswoerd, september 2022
- Arnhem-West, december 2022
- Vredenburg / Kronenburg, april 2023
- Geitenkamp en Monnikenhuizen, september 2023
- Malburgen, november 2023
- Alteveer / Cranevelt, december 2023
- Arnhemse Broek, maart 2024
- De Laar, maart 2024
- Klarendal, oktober 2024
- Elden, december 2024.

Eerder verschenen in de themareeks:

- Religieus Erfgoed Arnhem, september 2024
- WOII-herinneringen Arnhem, september 2024
- Draaiboek Arnhem - Westervoort / Westervoort - Arnhem, mei 2025.

Disclaimer

Deze kunst- en cultuurroute is in de zomer van 2025 ontwikkeld.

Alle informatie is zo nauwkeurig mogelijk samengesteld. Wijzigingen zijn voorbehouden en aan deze kunst- en cultuurroute kunnen geen rechten worden ontleend.

